

Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
SEPTEMBER 1996 JAARGANG 62
AFGIFTEKANTOOR ANTWERPEN X

Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE - SEPTEMBER 1996

INHOUD

- De Slechtvalk is terug! 145
- De Marmereend: vogel van de rode lijst 148
- 9 Buizerden, 2 Torenvalken, 1 Kerkuil,
2 Bosuilen en 1 Ransuil..... 150
- Gentiaanblauwtje (*Maculinea Alcon*)..... 153
- Voor u gesprokkeld 156
- Van Aalscholver tot Zeis..... 158
- Reservatenwerking Wielewaalafdeling Halle.. 161
- Activiteitenkalender 165
- Verenigingsberichten 171
- Tweede Vlaamse Herpetologische studiedag... 174
- Goed om te weten..... 176
- Boekbesprekingen 179

Omslag: Slechtvalk
(foto: G. Robbrecht)

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)
Fax 014/43 96 51

Hoofdredacteur G. Luyts

Lidmaatschap en abonnementen
België: 600 F - Nederland en Luxemburg: 900 F
KNNV-leden: 800 F - Andere landen: 1.000 F
Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestrieel tijdschrift ORIOLUS.
Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever en redactieadres: G. Luyts, Zilverberkstraat 13, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier

Realisatie:
VAN GOMPEL / ODYSE b.v.b.a., Turnhout
Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

DE SLECHTVALK IS TERUG !

Guy Robbrecht

Wie ooit ooggetuige mocht zijn van de spectaculaire vlucht van de Slechtvalk en het gemak waarmee deze prachtige jager het luchtruim beheerst, heeft lange tijd de afwezigheid alhier van deze soort als een belangrijk gemis ervaren. De geboorte van een jonge Slechtvalk in Doel is daarom beslist één van de belangrijkste ornithologische mijlpalen van de laatste decennia, en vormt meteen de eerste bekroning van het slechtvalkenproject van het Fonds voor de Instandhouding van de Roofvogels (FIR).

In de middeleeuwen was *Falco peregrinus* de meest voorkomende valk in Vlaanderen. Het woord "slecht" betekende toen gewoon, alledaags. In de jaren '50 broedden er in België, vooral dan op de rotswanden in Wallonië, nog 30 tot 35 paren. Nadien constateerde men een dramatische achteruitgang van het slechtvalkenbestand in geheel Europa. De traditionele bedreigingen waaraan roofvogels zijn blootgesteld zoals afschot, roven van eieren door eierverzamelaars of het roven van jongen ten behoeve van de valkerij, konden voor deze ineenstorting niet alleen schuldig zijn.

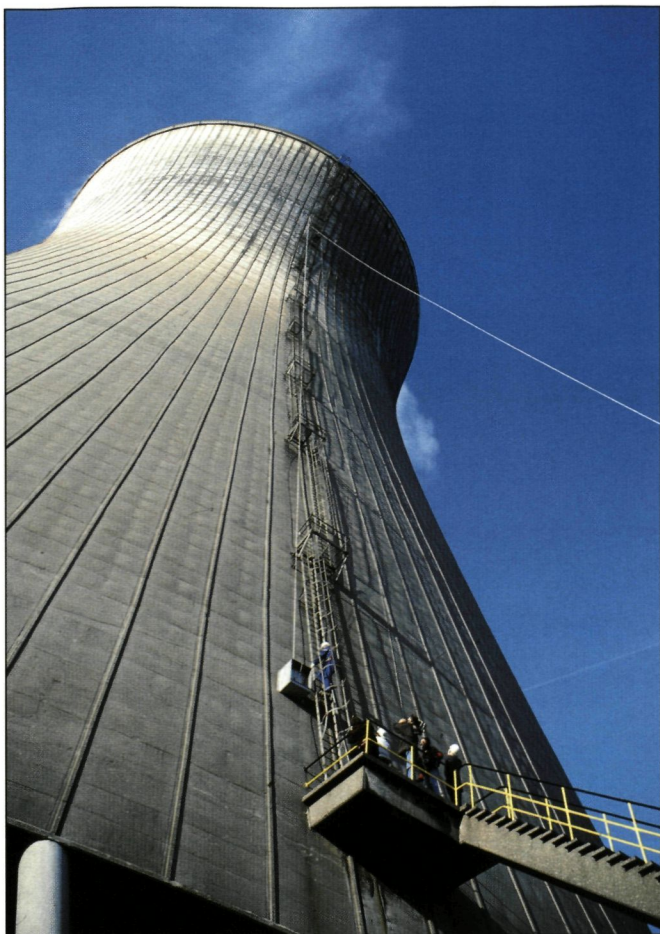
Wetenschappelijk onderzoek bracht al vlug aan het licht dat het gebruik van een uitgebreid gamma aan pesticiden, vooral de gechloreerde koolwaterstoffen, de extra belastende factor was. Deze verbindingen stapelen zich op in het lichaam van de predator die zich aan de top van de voedselpyramide bevindt. Dit resulteerde in een verdunning van de eischalen waardoor deze braken onder het gewicht van de oudervogels. Uiteindelijk werden de vogels steriel.

Na het verbod op deze pesticiden herstelde de populatie zich langzaam. Zo

Slechtvalk met Kievit

Foto: G. Robbrecht

Plaatsen van nestkast tegen koeltoren

Foto: G. Robbrecht

Jonge Slechtvalk geringd

Foto: G. Robbrecht

nam eerst het aantal winterwaarnemingen opnieuw toe. Een duidelijke aanwijzing dat de Scandinavische populatie zich aan het herstellen was.

De niet aflatende inzet van verschillende natuurverenigingen in Midden-Europa, die er door horstbewaking voor zorgden dat afschot en roven van jongen tot een minimum herleid werden, was mede verantwoordelijk voor het langzame maar zekere herstel. In Groot-Brittannië en Duitsland overtreffen de huidige aantallen zelfs ruim die van de jaren '50.

Als gevolg van het uitzwerfen van deze valken konden we de laatste jaren ook regelmatig overzomerende exemplaren waarnemen. Vooral hoge industriële sites werden bezocht. Voor Slechtvalken zijn dergelijke schouwen en koeltorens prachtige "rotswanden" waar er zeer weinig verstoring is: geen verzamelaars van eieren of jongen, geen afschot, geen bergbeklimmers en geen Oehoe's. deze laatsten zijn van nature uit geduchte predatoren en broedende slechtvalkwijfjes en hun jongen staan veelvuldig op hun menu. Oehoe's zijn echter veel schu-

wer dan Slechtvalken en wagen zich niet op dergelijke terreinen. Bovendien herbergen deze gebieden talrijke potentiële prooien. Hoge uitkijkposten worden uitermate op prijs gesteld door de Slechtvalk. Koeltorens, schouwen en hoogspanningspylonen beantwoorden aan dit profiel. Met andere woorden, elektrische centrales zijn dus slechtvalkbiotopen bij uitstek.

Op initiatief van het FIR en in overleg met Electrabel werd in 1994 gestart met het plaatsen van aangepaste nestkasten. De centrales van Ruien, Rodenhuize, Doel, Langerlo, Mol, Kallo, Drogenbos, Vilvoorde, Seraing, Awirs, Schelle en Tihange (Init. Aves) werden van een nestkast voorzien. Enkele plaatsen werden vrijwel onmiddellijk door Slechtvalken bezocht.

Een baltsend paartje werd in februari '95 verdreven door een hybride Giervalk x Slechtvalk bij de centrale van Rodenhuize. Ondanks deze tegenslag was het toen al duidelijk dat succes niet kon uitblijven. Nauwelijks twee maanden later, in april, konden we in Langerlo (Genk) een eerste broedgeval noteren. Spijtig genoeg bleken de ei-

eren onbevruucht en verdween het paar einde mei. In juni verscheen er dan een paartje in de omgeving van Doel en dit bleef er pleisteren; de verwachtingen voor een mogelijk broedgeval in 1996 werden meteen reëel.

De omgeving van Doel is een groot-schalig gebied in het noordoosten van de provincie Oost-Vlaanderen, met in de onmiddellijke omgeving buitendijks het Schelde-estuarium onder meer het Verdrongen Land van Saeftinge (3.600 ha) en het schor van Den Ouden Doel (52 ha), diverse polders (Doelpolder, Hedwigpolder en Arenbergpolder) en de opgespoten terreinen van de linker Scheldeoever. De twee koeltorens stijgen als enorme rotswanden (164 m) uit het vlakke landschap op: ideaal voor Slechtvalken.

Ondertussen werden we in Doel verwend, dagelijkse waarnemingen van een paartje Slechtvalken onder de beste omstandigheden, vormen voor iedere natuurbeschermer een toppunt van natuurbeleving en tevens een stevige stimulans om keihard verder te werken aan het natuurbehoud.

De Slechtvalk is een typische vogeljager. Hij vliegt met kenmerkende ondiepe en veerkrachtige vleugelslagen, om daarna al cirkelend te stijgen naar aanzienlijke hoogten om dan met zijn overrompelende jachttechniek uit te pakken. Een andere veel gebruikte jachtmethode begint vanop een hoogspanningspyloon vanwaar hij uren naar een prooi zit te spieden. Dit zijn vooral duiven, Spreeuwen en steltlopers welke hij in een snelle duikvlucht slaat. De prooi wordt meestal in de lucht gedood en opgevangen. Behalve de stoops op verwilderde duiven werden er in Doel ook schijnaanvallen op meeuwen uitgevoerd. Ook op doortrekkende roofvogels (Buizerd) werden regelmatig aanhoudende en felle charges ondernomen.

In november '95 werden we in Doel echter weer geconfronteerd met het probleem "Giervalk". Deze vogel, een kruising tussen een Giervalk en een Slechtvalk, bleek afkomstig te zijn uit een Duits kweekstation. Er dreigde weer hetzelfde te gebeuren als in Rodenhuize: het paartje Slechtvalken werd uit de nestkast verjaagd. Opmerkelijk was wel dat de vogels steeds in de omgeving bleven, af en toe werden zelfs gezamenlijke charges van de Slechtvalken op de "Giervalk" waargenomen. Om te voorkomen dat de Giervalk andermaal een mogelijk broedgeval van de Slechtvalk zou verstoren, moest de vogel gevangen worden. Een speciale fuik werd op maat gemaakt en op 27 februari werd de fuik in de nestkast geplaatst. Nauwelijks een uur later dook de Giervalk in de nestbak en in de fuik. Vermeldenswaardig is wel dat het mannetje Slechtvalk vanop een nabijgelegen hoogspanningspyloon getuige was van dit toch wel merkwaardig schouwspel.

Nadat de Giervalk gevangen was, werd de nestkast onmiddellijk weer ingenomen door het paartje Slechtvalken. Er werd uitbundig gebalt en de vogels waren nu steeds in de nabijheid van de nestkast terug te vinden. Het vrouwtje in de nestkast of op de kooiladder van de koeltoren, het mannetje op de dichtst bijgelegen hoogspanningspyloon. De eerste paringen werden waargenomen op 20 maart en midden april begon het vrouwtje te broeden.

Vanaf de Scheldedijk, ter hoogte van het schor van Den Ouden Doel, werd de evolutie in de nestkast bijna dagelijks opgevolgd. Op zondag 12 mei stelden we vast dat het vrouwtje zich

Nestkast voor Slechtvalk

Foto: G. Robbrecht

bijzonder onrustig gedroeg en zich voortdurend oprichtte en de eieren bekeek. Dit is een aanwijzing dat de eieren ieder moment konden gaan kippen. Op woensdag werd de eerste nestcontrole uitgevoerd. Het nest bevatte een pasgeboren jong en een ei dat bij een latere controle niet meer werd teruggevonden.

Op 7 juni kwam dan de eerste bekroning voor het slechtvalkenproject van het FIR, met het ringen van het jong door een medewerker van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen. Deze gebeurtenis kon bogen op een zeer ruime belangstelling van nationale en regionale pers. In samenspraak met Nederland en Duitsland werd aan de rechterpoot van het jong, dat een wijfje bleek te zijn, een zwarte kleurring aangebracht met de inscriptie A1.

Dinsdag 25 juni werd de nestkast verlaten. De volgende dagen verbleef het jong op het dak van de machinekamer, ondertussen hield het mannetje een oogje in het zeil. Vanaf 27 juni begon de echte luchtshow met cirkelende klimbogen rond de koeltorens en plotse onverschrokken duikvluchten.

Naast dit geslaagde broedgeval in Doel vermelden we ook nog een broedpoging in Tihange en een overzomerende Slechtvalk in Rodenhuize. 1997 belooft weer spannend te worden.

Wat jaren terug een utopie leek, is vandaag bewaarheid, de staalblauwe jager is terug! Hopelijk vormt dit broedgeval een nieuwe aanzet voor de uitbreiding van de slechtvalkenpopulatie en wordt de Slechtvalk andermaal een "gewone", alledaagse verschijning!

Wij willen langs deze weg alle Electabel-medewerkers danken voor de spontane en gulle medewerking. Zonder hun enthousiasme was dit project onmogelijk geweest. Bijzondere dank ook aan E. De Keersmaecker, G. Du Cheyne en W. Hamelinck voor hun uitzonderlijke inzet in Doel en Rodenhui-ze.

*Guy Robbrecht, Voorzitter F.I.R.
Breendonkstraat 20 B15
1840 Londerzeel*

DE MARMEREEND: VOGEL VAN DE RODE LIJST

H. Franckx

De Marmereend is een bleekbruine zwemeend met witte ronde stippels op de bovenzijde. Aan dit gespikkeld verkleed ontleedt ze haar naam. Er is vrijwel geen verschil tussen mannetje en wijfje. Beide geslachten hebben een losse nekkuif, die echter meer uitgesproken is bij de woerd. Op de kop is er een donkere oogschaduw. De snavel en de pootvliezen zijn overwegend zwart, de poten olijfgroen. De staart is vrij lang, er is geen vleugelspiegel en de onderzijde vertoont bruine dwarsbanden.

De Marmereend is een buitenbeentje bij de eenden. Zij heeft geen naaste verwanten. Men veronderstelt dat zij een tussenvorm is tussen de grondeleenden (Anatini) en de duikeenden (Aythiini). Haar manier van voedsel zoeken lijkt op deze van de grondeleenden. Het ontbreken van een vleugelspiegel is dan weer een kenmerk van de duikeenden. De vroegere wetenschappelijke naam *Anas angustirostris* werd daarom later veranderd tot *Marmaronetta angustirostris*, wat erop wijst dat ze nu als een aparte groep beschouwd wordt.

Het familiale leven van *Marmaronetta* is eveneens uitzonderlijk. Het paarspel is uniek in de hele vogelwereld. Beide ouders zorgen voor de jongen. De woerd blijft namelijk heel de tijd bij

zijn partner. Dit is uitzonderlijk voor eendachtigen en verklaart het ontbreken van sexueel dimorfisme, dat voorkomt bij de meeste eendensoorten.

In het West-Palearctisch gebied is de Marmereend de grootste nomade van al de eenden. In het Middellandse-Zeegebied kunnen er plots grote groepen komen opdagen, als ze bezit nemen van waterplassen ontstaan door hevige regenval of overstromingen. Wanneer het water wegtrekt, verdwijnen ook de eenden. Haar voorkomen heeft dan ook een erratisch karakter.

In Zuidwest-Azië daarentegen is de Marmereend de talrijkste zoetwater-eend.

In het begin van deze eeuw was de Marmereend zeer talrijk en kende ze een grote verspreiding in het Middellandse-Zeegebied en in Zuidwest-Azië. Zo broedde ze o.a. in enorme aantallen in het Fetzara-meer in Algerije en in de overstromingsgebieden van het Alikhanov-kanaal in Turkmenistan.

Zoals zovele andere vogels kende de Marmereend een gestadige achteruitgang.

Tot 1990 kreeg ze nauwelijks enige aandacht van de vogelbeschermers. Verandering kwam hierin in 1992, wanneer de Wildfowl and Wetlands Trust (Vereniging voor wilde vogels en

waterrijke gebieden) en de Threatened Waterfowl Research Group van de I.W.R.B. (Werkgroep voor bedreigde watervogels van het Internationaal Bureau voor Watervogelonderzoek) een grondige studie begonnen over de vroegere en huidige status van de Marmereend en over de beschermingsmaatregelen, die nodig zijn voor haar overleven. Hieruit blijkt dat de huidige wereldpopulatie van de Marmereend in de winter ongeveer 34.000 ex. bedraagt. In Zuidwest-Azië komen er 30.000 voor: 25.000 overwinteren in Iran en 5.000 in Pakistan. Belangrijke broedpopulaties zijn er in Irak, Iran, Pakistan, Azerbeidjan en Turkmenistan. Een 3.000 vogels leven in het westelijk deel van het Middellandse-Zeegebied, nl. in Spanje, Marokko, Algerije en Tunesië. Ongeveer 1.000 vogels broeden in het oostelijk Middellandse-Zeegebied, vooral in Turkije en Israël. Kleinere aantallen werden waargenomen ten zuiden van de Sahara in Senegal, Tsjaad, Mali en Nigeria.

In sommige delen van het verspreidingsgebied zijn juiste historische gegevens voorradig. Hieruit blijkt dat de wereldpopulatie van de soort in deze eeuw vermoedelijk met 90% afnam. De voornaamste oorzaak van deze enorme afname is de drooglegging

Marmereenden

Foto: A.B. van den Berg

van kleine, dichtbegroeide waterplas-
sen, die als broedgebied dienden. De
meeste eenden uit het West-Palearc-
tisch gebied trekken naar de noordelij-
ke toendra's om te broeden. Dankzij
de kleine bevolkingsdichtheid van de
sub-arctische gebieden worden de vo-
gels hier praktisch niet gestoord. De
Marmereend daarentegen broedt op
lagere breedtegraden, waar de lan-
den een grotere bevolkingsdichtheid
hebben. Hierdoor lijdt ze meer door
het verlies van waterrijke gebieden,
vooral ten gevolge van landbouwacti-
viteiten. Ze komt namelijk uitsluitend
voor in steppe- en woestijngebieden.
Door de enorme vraag naar water vor-
men natuurlijke waterrijke gebieden
hier een onvoorstelbare luxe.

Hierdoor verdwenen belangrijke ge-
bieden in elke verspreidingszone. De
belangrijkste verliezen zijn het Fetzare-
meer in Algerije, hele merengebieden
in Turkmenistan, de meeste moerassen
van de Guadalquivir in Spanje en het
grootste deel van de Cukurova-delta in
Turkije. Het gevolg is dat de Marmere-
eend zo goed als verdwenen is en dat
in Spanje het aantal broedparen daalde
van 200 in 1960 tot 100 in 1986
en tot een absoluut minimum van 20 in
1994. Dit laatste geval is vooral opval-
lend omdat in 1994 voor de eerste
maal gezamenlijke tellingen van de
Marmereend werden gehouden in de
waterrijke gebieden van Andaloesië,
Valencia, Marcia, Castilla la Mancha
en Mallorca.

De bouw van stuwdammen is de oor-
zaak dat vroegere waterrijke gebie-
den nu nog alleen in uitzonderlijke nat-
te jaren onder water lopen. De meren
Sebkhia Kelbia en Sebkhia Mansour in
Tunesië zijn het voorbeeld van belang-
rijke broedgebieden, die op die ma-

nier veel aan belang verloren hebben.
Het zou een wonder zijn mocht de
Marmereend niet te lijden hebben ge-
had onder de jacht. Haar neiging om
in de winter grote concentraties te vor-
men verhoogt nog het risico. Zo komt
ongeveer de helft van de mediterrane
populatie in de winter samen in Merja
de Sidi Bou Ghaba in Marokko. In de
zomer, wanneer er weinig andere een-
densoorten voorkomen, vormt de Mar-
mereend het belangrijkste doelwit van
de jagers. Door haar geringe schuw-
heid is ze bovendien gemakkelijk te
schieten. Zo is de jacht o.a. de oor-
zaak van het totaal verdwijnen van de
broedpopulatie in Egypte.

Gezien de vernieling van de waterrijke
gebieden onverminderd doorgaat,
neemt de afname van de Marmereend
in aantal en verspreiding nog steeds
toe. Het getal 34.000 voor de huidige
wereldpopulatie is waarschijnlijk al
veel te hoog. Het verdwijnen van de
moerassen in de benedenloop van de
Eufrat en de Tigris in het zuiden van
Irak had een verwoestend effect op de
Aziatische populatie. Van de 25.000
Marmereenden, die in 1992 in Iran
overwinterden, broedden de meeste in
de moerassen van Irak. De wintertellin-
gen in Iran van 5.000 ex. in 1993 en
2.000 ex. in 1994 bevestigen dat de-
ze populatie is ineengestort.

Het spreekt vanzelf dat een mediterrane
vogel als de Marmereend niet vlug
een bezoek brengt aan ons land. Iets
waarin ik de vogels geen ongelijk kan
geven. Wie verlaat er nu de warme
landen rond de Middellandse Zee
voor een regenland als het onze! De
meldingen in België zijn dan ook
schaars.

Lippens en Wille vermelden in hun
boek over de Uitzonderlijke Vogels in

België en West-Europa 3 waarnemin-
gen voor ons land:

- Kalmthout (Antwerpen): 1 ex. op
29/6/1980 en op 1/7/1980. Eerste
gegeven voor België en tevens voor
Noordwest-Europa.

- Blokkersdijk (Antwerpen): 1 ex. op
11/2/1981.

- Oorderen (Antwerpen): 1 ex. op
18/9/1982.

Vermoedelijk ging het om ontsnapte
vogels, want Vlavico weerhield hier-
van geen enkel exemplaar in het boek
Vogels in Vlaanderen.

Herroelen heeft dan weer 6 gevallen
tussen 1980 en 1993, echter zonder
enig commentaar, in zijn lijst van Vo-
gels in België, 1995.

In al de jaargangen van Oriolus t.e.m.
1995 staat geen enkel nieuw gege-
ven.

Enkele van deze waarnemingen zullen
de twitchers waarschijnlijk veel lol be-
zorgd hebben. Spijtig genoeg werd er
achteraf geen enkele erkend door de
homologatie-commissie.

Ga nu echter niet denken dat de obser-
vatie van een Marmereend een volsla-
gen utopie is. Wielewalers die onze
reizen meemaakten naar de landen
van het Middellandse-Zeegebied had-
den het geluk deze zeldzame eend
waar te nemen in Spanje, Marokko,
Tunesië, Egypte, Turkije en Israël. De
biotopen waren steeds ondiepe zoet-
waterplassen en brakwaterlagunes.

Een gezamenlijk actieplan voor de
Marmereend wordt nu opgesteld door
BirdLife, The Wildfowl and Wetlands
Trust en het I.W.R.B. Het plan omvat
o.a. de verbetering van de broed- en
overwinteringsgebieden en meer con-
trole op de jacht in belangrijke vogel-
gebieden. Laten wij hopen dat dit plan
succes mag kennen en dat de achter-
uitgang van de Marmereend gestopt
wordt.

H. Franckx, Vredelaan 29, 2500 Lier

Literatuur

Green A., The Marbled Teal. *World Bird-
watch* 16.4 (december 1994)

Prof. Dr. H. Voous, *Atlas van de Europese Vo-
gels*

Lippens L. en Wille H., *Uitzonderlijke Vogels
in België en West-Europa*

Vlavico, *Vogels in Vlaanderen*, 1989

Herroelen P., *Vogels in België*, 1995

Jaargangen van Oriolus

Peterson R.T., Mountfort G., Hollon P.A.D.,
Vogelgids

Bruun B., *Vogelgids*

Heinzel H., Fitter R.S.R., Parslow J.F., *Vogel-
gids*

9 BUIZERDEN, 2 TORENVALKEN, 1 KERKUIL, 2 BOSUILEN EN 1 RANSUIL...

Rogier De Fraine

... of 15 roofvogels die ik in één jaar tijd opdraapte in de Demervallei aan de spoorlijn Leuven-Hasselt te Langdorp en te Zichem (provincie Vlaams-Brabant). Eigenlijk was dit onderzoekje niet meer dan een experiment maar door het groot aantal treinslachtoffers moeten er in de toekomst adequate maatregelen worden getroffen om het aantal gedode vogels terug te dringen.

Fazanten

Reeds in het recente verleden werden er aan de spoorlijn Leuven-Hasselt ter hoogte van Langdorp, Testelt, Zichem en Diest dode vogels opgeraapt. De meest gevonden vogel was/is de Fazant die de spoorwegberm gebruikt als een geschikte roest- en slaapplek en bij overstromingen en jachtpartijen als een goede toevlucht- en schuilplaats. In september wanneer de meeste Fazanten uitgezet werden, een prak-

tijk waaraan dit jaar een einde komt, telde ik op een strook van niet één kilometer tot 16 krengen (bv. te Zichem op 10 september 1992). Het spreekt vanzelf dat al deze krengen Buizerden aantrekken, roofvogels die graag op aas foerageren. Het is dus niet te verwonderen dat de meest gedode roofvogel aan de spoorlijn dan ook de Buizerd is.

's Nachts wordt de spoorlijn dagelijks bezocht door uilen die aan de spoor-

wegberm op zoek zijn naar muizen. In Zichem is een vaste stek van een Kerkuil, juist aan de spoorlijn en te Langdorp broedt in de nabije omgeving één Steenuil. Zij houden hier niet alleen de spoorwegberm in 't oog maar ook de omliggende braakgronden en weiden. Daar uilen niet zo talrijk zijn als dagroofvogels worden er minder gedode uilen gevonden.

Verder werd al eens een Wilde eend, Waterhoen, Kokmeeuw, Zwarte kraai of reisduif gevonden; kleinere soorten zoals zangvogels zijn schaars, alleen tijdens de trekperiodes vond ik wel eens een Zanglijster of een vinkachtige.

Jaarlijks vond ik enkele katten, Konijnen, een Bunzing, soms een hond en zelfs éénmaal een Ree die zich door het treinverkeer lieten verrassen. Al deze zoogdieren hebben een gegronde reden om op de spoorlijn te komen maar deze zijn vaak voor elk dier verschillend. Toch blijkt ook hier de aanwezigheid van voedsel of bescherming de hoofdrede te zijn.

Langdorp en Zichem

In het najaar van 1994 besloot ik dan om gedurende één jaar de spoorlijn systematisch af te zoeken naar roofvogels. Daarvoor zocht ik twee stroken van elk ongeveer één kilometer waar ik in het verleden reeds dode vogels had gevonden.

De eerste strook was ter hoogte van Langdorp aan de Zavel, een rustig stuk waar weiden, bosjes en akkergrond op uit geven. Langs de spoorlijn loopt een wandelweg. Veel struiken staan er niet aan deze spoorlijn: hier en daar een braam- of bremstruik.

De tweede strook ligt ter hoogte van Zichem in het Kloosterbroek. Aan weerskanten van de spoorlijn zijn er hooiweiden, rietvelden en ruigtes. Ook op dit traject staan er weinig struiken aan de spoorwegberm.

Merlijn de Toveraar

Om de spoorlijn van Zichem te bereiken, maakte ik steeds een korte wandeling. Ik parkeerde mijn auto aan de Demer te Testelt, volgde het jaagpad langs de Demer en sloeg ter hoogte van Zichem af, richting spoorlijn. Dit karrespoor, dat tussen de weiden is gelegen, loopt uit op de spoorwegberm. Een bekende plaats: het is hier dat vaak Roodborsttapuiten overwinteren en de paal waar de elektriciteitsdraden aan vastgehecht zijn, is een favoriete uitkijkplaats van een Kerkuil die in de omgeving broedt.

Reeds vanop verre afstand kon ik een Ransuil ontdekken die in een struikje naast de berm zat. Roerloos. Bewegingloos. Kennelijk geraakt door de trein. Zonder veel moeite kon ik hem grijpen: hij vloog nog wel maar kon geen hoogte nemen. Met zijn twee klauwen in mijn body-warmer wandelde ik heel het traject af; ondertussen vertelde ik hem dat ik zinnens was hem over te brengen naar het vogelasiel van Herman Ceusters te Zichem en welke ongemakken dat met zich zou meebrengen (gescheiden van vrouw en kinderen, ziekenhuiseten, beperking van de bewegingsvrijheid) maar dat deze behandeling noodzakelijk was. Na een kwartier bereikte ik mijn auto en deponeerde de vogel onder mijn body-warmer in de koffer van mijn auto. Het is wel zo dat ik de hoedenplank niet meer gebruik zodat de koffer deel uitmaakt van de passagiersruimte. Ik was nog geen 300 meter weg of gestommel achter mij maakte duidelijk dat Vader Uil onder zijn bescherming was weggeraakt en in mijn achteruitkijkspiegel merkte ik dat hij zich op de leuning van de achterbank had geposteerd, juist voor de achterrauit. Ik leek wel Merlijn de Toveraar die met zijn uil op weg was. Menig chauffeur in de dorpskom van Testelt keek wel verwonderd naar de ongewone passagier die voor mijn achterrauit te bewonderen was. Uiteindelijk bereikte ik het asiel en kon ik hem gemakkelijk aan de asielhouder overhandigen. Na een herstelperiode van enkele weken konden Ludo Smets en ik de vogel gezond en wel lossen aan de Voortberg te Testelt.

**De spoorlijn te Langdorp met op
één foto een dode Bosuil**
Foto's: R. De Fraine

**Ook het autoverkeer eist zijn tol,
hier een dode Kerkuil**
Foto: B. Odeur

In november 1994 waren er reeds drie Buizerden dood (zie ook Tabel), twee in Zichem en één te Langdorp; in Zichem vond ik ook een dode Torenvalk. Dat er wat fout liep aan de spoorweg was nu al duidelijk.

Januari 1995 was een echte dodenmaand met één dode Buizerd te Zichem en vier (!) dode Buizerden te Langdorp. Deze cijfers werden veront-rustend.

Maart-april 1995 was dan weer slecht voor de uilen: één Kerk-, Bos- en Ransuil werd aan de spoorweg gevonden. De Ransuil leefde nog (zie kadertje).

In de zomer werden Torenvalk en uilen, de typische muizeneters, slachtoffer van het treingeweld en in september-oktober werden er weer Buizerden opgeraapt. In 1995 vond ik einde september een pas gedode Buizerd.

Uiteindelijk was het lijstje gevonden treinslachtoffers indrukwekkend: 11 dode dagroofvogels en 3 dode en 1 gekwetste nachtroofvogel.

Herkomst en maatregelen

In de Demervallei en Zuiderkempen worden door de ringgroep Demervallei zeer veel vogels geringd: in 1994, 18.533 en in 1995, 22.423 exemplaren. Daarbij zijn er jaarlijks een 500-tal dagroofvogels en een 300-tal nachtroofvogels. Vooral Sperwer en Kerkuil worden intens gevolgd. Men zou dus kunnen veronderstellen dat van de gevonden vogels een gedeelte, laten we stellen tot maximum 25%, zou geringd zijn. In het staal van 15 vogels, dus bijna vier.

Uiteindelijk waren het er slechts twee. Een Buizerd, dood gevonden te Langdorp op 22 januari 1995, was als adult in Messelbroek geringd op 7 april 1990 en een Torenvalk, dood gevonden te Zichem op 9 augustus 1995, was in juni 1995 in Messelbroek in het nest geringd. Het ging hier dus duidelijk om twee broedvogels.

Dat de overige vogels niet gering waren kan toeval zijn maar ook te wijten aan het feit dat een gedeelte van de gedode vogels de gevaren van het spoorverkeer onvoldoende kon inschatten, dus vreemde en/of onervaren vogels waren.

Desalniettemin is de prijs die de vogels moeten betalen van het toegenomen en sneller treinverkeer veel te hoog.

De meeste slachtoffer vallen daar waar er geen overgang is tussen de verschil-

Tabel. Dode roofvogels aan de spoorlijn (3/11/94 tot 9/10/95)

Plaats + datum	Buizerd	Torenvalk	Kerkuil	Bosuil	Ransuil
Zichem 3/11/94	2	1	-	-	-
Langdorp 8/11/94	1	-	-	-	-
Zichem 9/12/94	niets	-	-	-	-
Zichem 6/1/95	1	-	-	-	-
Langdorp 22/1/95	4	-	-	-	-
Langdorp 14/3/95	niets	-	-	-	-
Zichem 14/3/95	-	-	1	-	-
Langdorp 11/4/95	-	-	-	1	-
Zichem 16/4/95	-	-	-	-	1
Langdorp 9/8/95	-	-	-	1	-
Zichem 9/8/95	-	1	-	-	-
Langdorp 27/9/95	niets	-	-	-	-
Zichem 9/10/95	1	-	-	-	-
Totaal	9	2	1	2	1

lende biotopen, bij gebrek aan een natuurlijke hindernis. In de open stroken jagen de muizenvangers zoals Torenvalken, kiekendieven en uilen. Een spoorlijn is voor zulke jagende vogels geen echte hindernis: met een paar forse vleugelslagen wordt wat meer hoogte genomen en vliegen ze tussen draden en spoor verder. Als er dan een trein voorbij komt, is het onheil snel geschied.

Wanneer dit jaar het uitzetten van Fazanten wordt verboden, zal dit rechtstreeks leiden tot het verminderen van het aantal treinslachtoffers. Daardoor zal voor de Buizerd een belangrijke aantrekkingskracht aan de spoorlijn verloren gaan.

Verder pleiten we ervoor om een natuurlijk scherm van inheemse struiken, hagen en bv. lage wilgen aan te planten om de roofvogels te verplichten bovendraads te vliegen.

Het aantal treinslachtoffers verminderen, is dus een echte noodzaak. Nu al is het auto- en treinverkeer doodsoorzaak nummer één van muizeënde roofvogels zoals Torenvalk en uilen.

Het toenemend verkeer is dus niet alleen voor ons een kwaal wegens de files en andere ongemakken ook onez roofvogels zijn er het slachtoffer van.

Dit probleem kan dus niet echt meer opgelost geraken: het verkeer kan zo maar niet weggelijfd worden maar we moeten er bv. in de toekomst naar streven om nieuwe verkeerswegen aan te leggen op plaatsen waar er reeds een bestaande verkeersweg gelegen is. Daardoor wordt open ruimte gespaard en is de weg geen echte ingreep meer in de natuur. Het aantal verkeersslachtoffers zal hierdoor niet

verder toenemen. Wanneer dit kan samengaan met het aanleggen van natuurlijke schermen zal het aantal verkeersslachtoffers dalen.

Rogier De Fraine, Molenbergstraat 3, 3272 Testelt

GENTIAANBLAUWTJE (MACULINEA ALCON)

Danny Van der Veken

De Klokjesgentiaan heeft een zeer trouwe aanbieder. Heel zijn leven wijkt die niet meer dan enkele meters van zijn geliefde. Gentiaanblauwtje is dan ook zéér honkvast. Het zijn kleine vlindertjes (vleugellengte 16-19 mm). De mannetjes zijn aan de bovenzijde lichtblauw, de vrouwtjes variëren van gedeeltelijk blauw met donkere stippen tot bijna egaal bruin. De onderzijde is grijsbruin en soms met iets blauwe bestuiving aan de vleugelbasis.

Blauwtjes behoren, samen met de kleine pages en de vuurvinders, tot de dagvlinderfamilie van de *Lycaenidae*. In Europa zijn ze met veel soorten vertegenwoordigd. De bovenkant van de vleugels vertoont vaak een metaalachtige glans en de onderkant heeft meestal een mooi patroon van opvallende stippen. Aan de hand van dit stippenpatroon kan de soort worden bepaald. Dit valt echter vaak niet mee. Blauwtjes zijn merendeels graslandvlinders.

Het areaal van de Gentiaanblauwtjes strekt zich uit van Zuid-Zweden tot Midden-Spanje en van West-Frankrijk tot Centraal-Azië. Ze zijn nergens talrijk. De soort komt voor in gematigde klimaten en in de Alpen tot boven de boomgrens.

Wie Gentiaanblauwtjes wil zien, zal op zoek moeten naar Klokjesgentiën (zie het julinummer '96, blz. 116 e.v.). Met zijn voedselplant is echter ook het Gentiaanblauwtje sterk achteruitgegaan. Wel blijkt een beperkt aantal gentiaanplanten voldoende voor het in stand houden van een blauwtjespopulatie. Zij huldigen blijkbaar een uitgekiende overlevingsstrategie, zoals verder nog meermaals zal blijken: met een minimum aan middelen wordt een maximum aan nageslacht geproduceerd.

Gentiaanblauwtjes zijn echte vakantievlinders: ze vliegen enkel in juli en augustus, als hun waardplant in bloei staat. De mannetjes leiden een kort (7-14 dagen!) maar "liefdevol" leven. Ze vertonen een verkennend gedrag, altijd speurend naar vrouwtjes, waarbij ze laag over de vegetatie vliegen. De vlinders vertonen een voorkeur voor een ruige, kniehoge begroeiing. Ondanks hun zeldzaamheid is de kans op een "amoureuze" ontmoeting groot: lang leve de honkvastheid! Vrouwtjes zijn vaak daags na de verpopping al geslachtsrijp. Dat is maar goed ook, want na gemiddeld tien dagen leggen ook zij het loodje. De korte tijd tussen paring en dood wordt nuttig doorgebracht met het leggen van eitjes,

slechts af en toe onderbroken voor een nectarmaaltijd uit bloemen van kruiden en heide.

Gentiaanblauwtjes zijn niet bepaald de legkippen onder de dagvlinders. Zij houden het bij een, naar vlindernormen bescheiden, 200 eitjes als maximum. Daartegenover staat dat de vrouwtjes met uiterste precisie de eitjes deponeren op gentiaanbloemen, en volgens een ongelooflijke "insektenlogica" (maar daarop kunnen we pas later terugkomen).

De witte eitjes zijn afgeplat-bolvormig, met een gemaasd oppervlak en een kleine indeuking aan de top. Alleen

gentiën die duidelijk boven de omringende vegetatie uitsteken, zijn voor de vlinder bereikbaar. De aanwezigheid van Gentiaanblauwtjes is dan ook gemakkelijker met zekerheid vast te stellen door het vinden van de rijtjes eitjes op de buitenkant van gentiaanbloemen of bloemknoppen dan door het waarnemen van rondfladderende blauwtjes.

Na gemiddeld negen dagen komen er rupsjes uit de eitjes. Zij boren zich door de bloemkroon heen in het vruchtbeginsel en voeden zich met zaadknoppen. Toch zijn de jonge rupsen hoegenaamd geen vegetariërs. Als het

Klokjesgentiaan met eitjes van het Gentiaanblauwtje, de witte speldeknoopjes op de middelste bloem

Foto: L. Cuylaerts

zo uitkomt, lusten ze ook wel... een soortgenoot! Van de soms tientallen eitjes die op een bloemknop van een gentiaan gelegd worden, blijven uiteindelijk twee tot hooguit zes rupsjes over, afhankelijk van de grootte van het vruchtbeginsel. Kannibalisme is bij het Gentiaanblauwtje dus een belangrijke populatieregulerende factor. Hoe cynisch het in mensenoren ook mag klinken, kannibalisme is in de natuur een efficiënt gebruik van de voedingsstoffen in tijden van schaarste en een effectieve methode om het gevaar van overbevolking te bezweren.

Na drie vervellingen zijn de rupsjes ruim drie millimeter lang en roodachtig met zwarte kop. Ze zeggen dan hun voedselplant vaarwel en beginnen een zwerftocht. Hun verdere belevenissen zijn zo mogelijk nog vreemder dan hun kannibalenverleden! Gentiaanblauwtjesrupsen in het vierde stadium zijn namelijk myrmecofielen of "mierenminnaars". Hebben ze geluk, dan worden ze door een knooppmier (*Myrmica* sp.) gevonden, tussen de kaken genomen en in het mierennest gebracht! En dat terwijl mieren rovers zijn, vooral in de tijd dat ze op zoek zijn naar eiwitrijk voedsel om daarmee hun larven te voeden. Het "beminnen" van mieren is dan ook een riskante onderneming. Je moet goed gewapend zijn om het te overleven! De rupsen van de meeste andere soorten trachten mieren juist te ontlopen of af te weren met stekels en haren. Niet zo de mierenblauwtjes (*Maculinea* spp.) - Gentiaanblauwtje, Tijmblauwtje (*M. arion*), Pimpernelblauwtje (*M. telejus*) en Donker pimpernelblauwtje (*M. nausithous*) - : zij gaan de "passionele" uitdaging aan!

Zij kennen dan ook alle listen en lagen van het "verleidingsspel".

1. Om de aandacht van de mieren te trekken, scheiden ze een vocht uit via klierwratjes (organen van Malicky). Deze zijn twee- tot driehonderdste millimeter groot en zien eruit als poriënkoepeltjes. Ze liggen in de huid verschromen en komen in een groot aantal verspreid over de gehele rugzijde voor. Wat deze klierwratjes afscheiden is niet bekend, maar het windt de mieren op en wordt beantwoord met een verzorgend gedrag. De gevoelige mieresnaar is geraakt, het "moederinstinct" aangewakkerd en de adoptie een feit.

2. Dan komt het erop aan de mier aan zich te binden. Daarvoor hebben mierenblauwtjesrupsen een rugklier (or-

Een rups van het Gentiaanblauwtje

Foto: L. Cuylaerts

gaan van Newcomer). Dat is een mondachtige dwarspleet op de rug van het achterlijf waaruit een druppeltje stroperige vloeistof te voorschijn komt nadat de rups enige tijd door een mier betast is. Deze vloeistof bevat suikers en aminozuren en wordt gretig door mieren opgelikt. De "liefde" van de mier gaat blijkbaar ook door de maag...

3. Bij dreigende oververzadiging (of afnemende libido?) bij de mier zijn er ten slotte uitstulpbare rupsententakels. Deze worden snel uitgestulpt zodra een mier de rups in de steek laat. De mier reageert hierop met een agressieve opgewondenheid, keert naar de rups terug en begint deze opnieuw te betasten en de rugklier te inspecteren. De tentakels worden voor die tijd bliksemsnel weer ingetrokken zodat een mier geen kans krijgt om erin te bijten. Bij soorten waarvan de rupsen grote tentakels hebben, gaat daarvan een sterkere werking uit en stemt de rups het gebruik ervan nauwkeurig af op het gedrag van de mier. De rupsen schijnen deze tentakels vooral te gebruiken wanneer ze onraad bespeuren. Daarmee wordt een afweer tegen rovers en parasieten bereikt, doordat

de mieren deze belagers aanvallen. De stof die door de tentakels wordt afgescheiden, brengt de mieren in de daarvoor nodige agressieve stemming. Niets "menselijks" is de rups vreemd...

De bijzondere lichaamsbouw van de blauwtjesrupsen maakt dat zij goed het gemanipuleer door mieren verdragen. Door hun pissebedachtige vorm kunnen de mieren er goed overheen lopen en door hun dikke, taaië huid kunnen ze door mieren in de bek genomen worden zonder daarbij kwetsuren op te lopen.

De rupsen hebben echter niet altijd alles onder controle. Soms neemt hun leven bij de mieren de allure van een erotische thriller aan. De reactie van de mieren op de rupsen hangt van de mieresoort af, van het jaargetijde (wel of geen broed aanwezig in het mierenest) en van de stemming van de mieren. Het is gebleken dat onder experimentele omstandigheden de mieren soms de rupsen kunnen doden of er zo wild mee omgaan dat de rupsen aan de behandeling bezwijken. Wat bezielt de rupsen dan zich te laten schaken door de mieren, meer zelfs, hun ontvoering uit te lokken?

Welke voordelen wegen op tegen het risico van een vroegtijdige dood?

1. Myrmecofilie geeft in de eerste plaats bescherming tegen predatie door mieren.

2. Met allerlei lokmiddelen (zie hierboven) wordt de aandacht van de mieren vastgehouden en verkrijgt de rups bescherming tegen parasieten, doordat de mieren sluipwespen en sluipvliegen (*Tachinidae*) aanvallen die het op de rups gemunt hebben. Dit vereist een hoge produktie van de lokorganen en daarmee hangt samen dat de rupsen op hoogwaardige voedingsbronnen zijn aangewezen.

3. De rupsen van het Gentiaanblauwtje laten zich vooral voeden door de mieren, eerder dan zich te goed te doen aan het mierenbroed. Daardoor kunnen er tien tot twintig rupsen in een mierennest opgroeien. De mierenblauwtjes hebben de beste overlevingskansen als het aantal waardplanten laag is ten opzichte van het aantal mierennesten. In de omgekeerde situatie kunnen er te veel jonge rupsen zijn, waardoor de mierennesten te veel schade lijden en er uiteindelijk geen rupsen meer kunnen opgroeien.

Hoe krijgen de rupsen de mieren zo ver hen te voeden? Daarvoor toveren ze een vierde venijnig trucje uit het arsenaal "mierenverleidingsmiddelen": ze bedelen op gelijke wijze als de mierenlarven om voer. M.a.w. zij "spreken de mientaal"! Ze bootsen signalen na die mieren bij hun onderlinge communicatie gebruiken. Dit noemt men "mimicry van Wasmann".

4. Ten slotte dienen de mierennesten ook als schuilplaats. Gentiaanblauwtjesrupsen overwinteren er als nestparasiet.

De relatie tussen miere- en vlindersoort is bij de mierenblauwtjes tamelijk specifiek. De mierenblauwtjes zijn aangewezen op een aantal soorten knoophiertjes. Gentiaanblauwtje beperkt zich tot *Myrmica ruginodis* en *M. rubra*. Dit zijn kleine, roodbruine miertjes die hinderlijk kunnen steken en kleine, oneraardse nestjes bouwen waarin hooguit enkele honderden mieren leven. Zij komen vrij algemeen voor, maar lang niet iedere plek waar deze mieren leven, is geschikt voor de vlinders.

En zo belanden we weer bij Klokjesgentiaan. Als waardplant is die onontbeerlijk in het levensverhaal van het Gentiaanblauwtje. En op dit moment

kunnen we wel dieper ingaan op de "insektenlogica" waarmee moeder Gentiaanblauwtje haar eitjes afzet. Het aantal eieren per plant of knop kan flink schommelen. Waarom zouden de wijfjes hun eieren niet meer verspreiden over verschillende knoppen? Dat lijkt meer dan nuttig in het zicht van het kannibalisme van de jonge rupsen. Toch blijven wijfjes eitjes afzetten op reeds overvolle knoppen. Waarom?

Het antwoord ligt bij de mieren. De eerste wijfjes leggen hun eitjes op de beste plaatsen, met name in plekken waar de gentianen omgeven zijn door hoge dichtheden van de "juiste" knoophiertennesten. Later moeten de wijfjes vermoedelijk een keuze maken tussen een (bijna) lege gentiaanknop omgeven door weinig mieren of een overvolle knop omringd door massa's mieren. In het eerste geval is de overlevingskans van de jonge rups in de gentiaan groot, maar ze hebben slechts een geringe kans als halfwasrups geadopteerd te worden door mieren. Omgekeerd, bij de andere keuze lopen de jonge rupsen een groot risico het slachtoffer te worden van kannibalisme, maar als ze het halen, is de adoptiekans groot. Verscheurende keuze voor een jonge moeder...

Laat ons terugkeren naar de rupsen in het mierennest. Door geur- en voedingsstoffen te produceren en zich te gedragen als een mierelarv, slagen Gentiaanblauwtjesrupsen erin ongehinderd bij mieren in te wonen. De mieren behandelen hen als hun eigen larven. "Liefde" maakt blind...

Na de winter, na ca. 330 dagen (!), vormt de rups zich om tot pop. Kunnen ze de mieren dan nog doen geloven met "eigen volk" te maken te hebben? Jawel, ook de poppen bezitten klierwratjes en bovendien beschikken zij over een vijfde en laatste verleidingstruc: muziek! De poppen kunnen geluid voortbrengen met een stridulatieorgaan dat bestaat uit een rij fijne tandjes aan de rand van het achterlijf die door spierbewegingen over een tegenoverliggende richel gewreven kunnen worden. M.a.w. de pop brengt met een strikinstrument de mieren in de juiste - "vredelievende" - stemming! Muziek verzacht de zeden...

Na de verpopping, die ongeveer 22 dagen duurt, komt het meest riskante moment van de vreemde samenwerking: als de vlinder uit de pop komt, verspreidt hij een "nestvreemde" geur

en wordt als vijandig element door de mieren aangevallen. Het "valse liefdessprookje" is uit, de "wraak" van de mieren zoet! Maar ook daarop heeft het Gentiaanblauwtje zijn antwoord klaar. Gewoonlijk vindt de ontpopping in de morgenuren plaats, als de mieren nog niet erg op dreef zijn. Ze trachten de jonge vlinder wel te grijpen, maar die weet zich meestal snel uit de voeten te maken. Met wat geluk bereikt hij de uitgang van het nest, terwijl de mieren alleen een hoeveelheid schubben van de sterk beschubde poten beetgekregen hebben. En zo fladdert er weerom een nieuw "misleidingsgenie" rond, genaamd Gentiaanblauwtje...

Zijn bewonderenswaardig complexe levensstrategie garandeert hem enerzijds een groot voortplantingssucces, maar maakt hem anderzijds wel heel erg afhankelijk van zowel zijn waardplanten Klokjesgentiaan en Kruisbladgentiaan (*Gentiana cruciata*) als van zijn gastheermieren *Myrmica ruginodis* en *M. rubra*. Bink noemt hem daarom een gefixeerde en in deze tijden van alsmaar groter gewenste flexibiliteit is dat geen plusplant. Gentiaanblauwtje vliegt dan ook nog enkel in natuurreservaten. Het is aan de beheerders verenigingen of instanties om deze uitzonderlijke soort met zijn geraffineerde levensstijl van de ondergang te redden...

Bronnen:

- Bink F. (1992), *Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa*. Haarlem. Schuyt & Co i.s.m. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland en Unie van Provinciale Landschappen.
- Van Dyck H. & Geysels D. (1996), *Verspillen Gentiaanblauwtjes hun eieren?*, Den Haag-lewie 26/2.
- Weeda E. et al. (1988), *Nederlandse Ecologische Flora*. Wilde planten en hun relaties, 3. Haarlem. IVN i.s.m. VARA en VEWIN.
- Wynhoff I. et al. (1990), *Dagvlinders van de Benelux*. Utrecht. Stichting Uitgeverij Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en de Vlinderstichting.

voor u gesprokkeld

Samenstelling: R. De Fraine en H. Franckx

Bronnen: *Birders's World* 10/3, *Bird Study* 43/1, *Birdwatch* 45, *British Birds* 89/5-6, *FdC Aves* 96/3, *Het Vogeljaar* 44/1, *Limosa* 68/4, *NHC-info jan. 96*, *Ornithos* 3/2, *Vogelkundliche Hefte Edertal* nr. 22, *Vogels* 1996/1, 2 & 3, *Nieuws van het Zwin* 21/6/96

- De Nederlandse broedpopulatie van de Purperreiger is door de komst van de Vos niet afgenomen. De vogels die in kolonieverband in rietvelden broedden zijn door Reinaert meer verspreid begonnen nestelen en in vochtiger gebied dan voorheen. De reigers die in struiken broedden, gingen hoger wonen of maakten hun nest in hogere struiken of bomen. In beide habitats pasten de Purperreigers zich wonderwel aan de nieuwe situatie aan waardoor de kans op predatie heel beperkt bleef.
- In Hessen (D) broedde in 1995 een Blauwe reiger met succes op de grond in een klein rietveld van een vijvertje. De vogels begonnen pas midden april met de eileg en de jongen vlogen op 12 juli uit. In 1994 mislukte het broedgeval op dezelfde plaats. Blauwe reigers broeden normaal hoog in bomen en de meeste jongen zijn vliegvlug vanaf juni.
- In 1995 broedden er in Frankrijk een recordaantal van 315 koppels Ooievaar die minstens 548 jongen groot brachten. De spectaculaire stijging van het aantal koppels wordt in verband gebracht met de toename van de soort in Spanje en Portugal. Immers, drie in Spanje in het nest geringe vogels waren in Frankrijk broedvogel. Ook in Zwitserland werden drie Spaanse vogels gemeld. Van 1984 tot 1995 steeg het aantal broedende Ooievaars in Frankrijk met 830%.
- In 1994 werden er in Groot-Brittannië 1.600 à 1.670 territoria van de Provençaalse grasmus vastgesteld. Deze aantallen betekenden een gevoelige vooruitgang tegenover de census van 1984. Men vermoedt dat de zachte winters na 1987 deze relictpopulatie tot deze toppen heeft gebracht. De Provençaalse grasmus is een standvogel die in Noord-West-Europa enkel in Engeland broedt.
- De hertog van Westminster, die een jacht bezit in het bosrijke Lancashire, werd uitgeroepen tot de slechtste Britse landeigenaar. 90% van zijn eigendom is voor het publiek verboden gebied en predatoren van zijn wild worden er ongenadig verdeeld zoals Slechtvalken, Blauwe kiekendieven en Velduilen.
- De afgelopen maanden zijn er honderden valken uit China verdwenen. Het gerucht doet de ronde dat deze beschermde roofvogels door buitenlanders worden gevangen of verkocht om vervolgens dienst te doen als drugkoeier. Hoe het transport precies in zijn werk gaat is nog niet duidelijk, maar wel is zeker dat er veel geld mee te verdienen is. Niet voor niets worden de valken soms voor tienduizenden franken verkocht.
- Nu meer dan vroeger worden beschermde vogels in Vlaanderen geschoten. Diegene die nog leven, komen soms in een vogelasiel terecht. In oktober-november 1995 waren dat in het vogelasiel van Opglabbeek: 1 Blauwe reiger, 3 Buizerds, 1 Fuut, 1 Havik, 1 Houtsnip en 1 Sperwer. Men wijst jagers, vissers en duivenliefhebbers als de schuldigen aan.
- In december 1995 werd de voorzitter van de Bond van Friese Vogelbeschermingswachten tijdens een jachtpartij in de buurt van Groote Wielen (Friesland) door een neergeschoten Kolgan zodanig geraakt dat hij enige tijd buiten westen was. Hij moest in allerijl in een ziekenhuis in Leeuwarden worden opgenomen. Over het lot van de Kolgan werd niets vernomen. Vermoedelijk roemloos ten onder gegaan, net als de andere 50.000 Kolganzen die jaarlijks in Nederland het loodje leggen door de jacht. Bovenstaand bericht haalde de pers.
- Op 15 februari j.l. stemde het Europees Parlement in met een rapport van het Nederlandse Euro-parlementslid Maartje van Putten over de jaarlijkse sluitingsdatum van de jacht op trekvogels in de Europese Unie. Van Putten pleit voor één sluitingsdatum, 31 januari, voor alle lidstaten. Momenteel wordt deze datum al door de meeste lidstaten gehanteerd. In Frankrijk en Griekenland geldt echter een latere sluitingsdatum: 28 februari. Het rapport staat haaks op het voorstel van de Europese Commissie om elk land zelf de sluitingsdata te laten bepalen. Het is nu aan de Europese Ministerraad, in dit geval samengesteld uit de milieu-ministers van de 15 lidstaten, om met een nieuw voorstel te komen, dat weder in het Europees Parle-

Ooievaars

Foto: G. Mornie

ment wordt behandeld. Vervolgens moet de Raad een definitief besluit nemen. Het pleit is nog niet beslecht.

- De populatie Steenarenden bleef in Schotland in 10 jaar tijd (1982 t.o. 1992) nagenoeg gelijk, 424 tegenover 422 koppels maar het gemiddeld aantal jongen liep terug van 0,52 naar 0,32. Geen enkel koppel dat samengesteld was uit één of twee immature vogels bracht uitgevlogen jongen voort.
- De populatie Dwergarenden in Frankrijk blijft stijgen. Eén van de hoofdredenen van deze toename is dat deze roofvogels nu hun voedsel zoeken boven dorpen en steden terwijl ze voorheen in hun wouden bleven. Het aantal koppels van deze zomer-vogel-roofvogel in Frankrijk bedraagt 800 à 1200 paar.
- Rosse grutto's die in Groot-Brittannië overwinteren zijn afkomstig uit Noord-Europa en Scandinavië terwijl deze die in Mauritië in Guinee-Bissau de winter doorbrengen hun broedgebieden hebben op de schiereilanden Yamal en Taymyr in Siberië.
- Door een Brileider met een zender uit te rusten, is men het overwinteringsgebied van de Siberische en Alaskapopulatie op het spoor gekomen. Na een maand van stilte kwam ineens de zender tot leven. Men dacht aan een verzwakte of gekwetste vogel maar het bleek een kerngezonde vogel te zijn te midden van 140.000 soortgenoten of de helft van de wereldpopulatie. De vogels bevonden zich op enkele grote wakken van de Beringzee.
- Vogels bijvoederen in de zomer met zonnepitten en pinda's kan geen kwaad. Integendeel. Sommige

Dwergarend

Foto: G. Mornie

soorten beginnen vroeger te leggen, andere verhogen hun eierenproductie of hebben meer jongen die overleven.

- In een kleine geïsoleerde bergstreek in Zuid-Oost-Columbia werd een nieuwe soort kolibrie ontdekt, namelijk, *Chlorostilbon olivaresi*. De vogel werd genoemd naar Antonio Olivares uit erkentelijkheid voor zijn pionierswerk in de Columbiaanse ornithologie. In Brazilië werd een soort vliegenvanger *Phylloscartes beckeri* ontdekt; de vogel leeft in de restanten van het bergwoud van Serra do Ouricana. Op de Indische Oceaan, voor de kust van India, werd een nieuw soort pijlstormvogel voor het eerst waargenomen; later werd de soort die *Puffinus atrodorsalis* meekreeg, ook gezien voor de kusten van Oost-Afrika en Madagascar. In Ethiopië tenslotte, werd een nieuw soort nachtzwaluw ontdekt. Maar het vreemde is dat het dier nog nooit gezien is. Op een Ethiopische weg werd slechts één vleugel gevonden. Toch konden onderzoekers hier een heel nieuwe soort in ontdekken. De vogel kreeg de wetenschappelijke naam *Caprimulgus solala* mee. "Solus ala" is Latijn voor één vleugel.

- Duiven in Londen nemen de metro om energie te besparen. Meerdere Londenaren hebben dit gedrag waargenomen en schreven over hun bijzondere waarnemingen in het Britse tijdschrift *New Scientist*. Volgens één waarnemer blijven de vogels in de metro bij de deur staan totdat deze opengaat en vliegen dan uitgerust naar buiten. Welke oplossingen de vogels hebben als de deuren aan de andere kant van het coupé opengaan, is nog onbekend.

- Teleurstelling alom bij Britse vogelliefhebbers van Leicestershire en verre omgeving. Terwijl ze zich met verrekijkers en telescopen stonden te vergapen aan de in Engeland zeer zeldzame Grauwe franjepoot, ontrolde zich voor hun ogen een drama: in één hap werd de vogel door een toeschietende Snoek verslonden.

- Sinds april 1994 verblijven twee Huiskraaien te Hoek van Holland (Zuid-Holland, Nederland). Sinds november 1994 verblijft een derde Huiskraai bij Renesse in Zeeland. Het oorspronkelijke broedgebied van de Huiskraai beslaat het gehele Indische subcontinent. Overal is de soort nauw verbonden met menselijke neder-

zettingen en met name in de grote steden is het één van de meest algemene en opvallende soorten. Deze beesten zijn in Nederland verzeild geraakt als versterking van een schip. Hoek van Holland bv. is gelegen aan één van de drukste en grootste zeehavens ter wereld, Rotterdam.

- Het Zwin kende andermaal een erg geslaagd broedseizoen. Enkele resultaten: er nestelden niet minder dan 23 paar Ooievaar, liefst 28 paar Zwartkopmeeuw tussen zowat 3.500 paar Kokmeeuw, 52 paar Zilvermeeuw, 25 Kleine mantelmeeuwen, 38 Visdiefjes en 1 Noordse stern, 2 paar Strandplevier, 41 Kluten, 42 Scholteksters en 35 Tureluur. In de reigerkolonie in de Zwinbosjes: een 50-tal Blauwe reiger, ca. 30 Kwakken en 6 Aalscholvers.

VAN AALSCHOLVER TOT ZEIS

De Blekerij te Zeveren-Deinze wordt natuurreservaat !

Sinds meer dan 20 jaar beheerde Wielewaal Schelde-Leie i.s.m. J.N.M. een klein orchideeënweiland aan de Zeverenbeek te Deinze.

Door de goede wil van een landbouwer werd het perceeltje niet bemest en mochten we er jaarlijks hooien. Zo kon een restpopulatie Breedbladige orchis uitgroeien tot een grote groeiplaats met meer dan duizend bloeiende exemplaren.

Nadat twee jaar terug de landbouwer zijn bedrijf stopte, werd er intens onderhandeld om het perceel verder te kunnen beheren en door aankoop veilig te stellen. Dit is nu gelukt! De aankoopakte wordt getekend op 4 september 1996!

Het perceel en de aanpalende drassige weilanden en een elzenbroekbos met een totale oppervlakte van 4ha 48a 90ca wordt aangekocht door de v.z.w. De Wielewaal.

Voor de Wielewaalafdeling Schelde-Leie is dit de duurste aankoop die ooit

werd gedaan: de voor de Leiestreek gangbare prijs van weiland moest worden betaald. Er was geen ontkomen aan. Omdat het geheel dreigde aangekocht te worden als uitbreiding van de tuin bij de gerestaureerde villa-hoeve werd niet langer gearzeld: de botanische waarde was te waardevol voor de Leiestreek om verloren te laten gaan...

Een greep uit de hooilandplanten: Grote ratelaar, Gewone waterbies, Pijptorkruid, Koekoeksbloem, Holpijp, Moerasvergeet-mij-nietje.

Het beheerde orchideeënperceel is ongeveer 30a groot, maar op het verruigde grasland dat hierbij aansluit zijn ook reeds tientallen Breedbladige orchissen geteld. De totale oppervlakte van het grasland is ongeveer 3ha.

In de talrijke sloten groeit Pijlkruid en Kikkerbeet naast Gele lis en tal van andere waterplanten. We hopen er weldra weer Kleine valerian, Schildereprijs en Waterviolier terug te bekomen als zeldzamere planten voor onze regio!

De rest van het perceel is bos en stru-

weel met in de boomlaag Essen en Canadapopulieren. De rijke struiklaag bevat wilgen, Zwarte els, Gelderse roos. In de kruidlaag is de Dotterbloem plaatselijk dominant. Er is ook een grote groeiplaats van het Breed klokje.

Tot de broedvogels van het bos behoren de Torenvalk, Tuinfluiter, Zwartkop en Bosrietzanger.

Giften voor dit botanisch reservaat van Wielewaal Schelde-Leie maak je over op rek. 000-0319785-73 van De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding "Gift project nr. 1, De Blekerij-Zeveren".

Een nieuw natuurreservaat "De Wolzakken" te Putte-Grasheide (afd. Mechelen)

Wielewaalafdeling Mechelen heeft sinds 1.5.1996 een nieuw natuurreservaat in huur, het betreft De Wolzakken, een 500 meter lange en botanisch erg belangrijke wegberm, die door het gemeentebestuur van Putte voor minstens 9 jaar werd verhuurd aan De Wielewaal. De Wolzakken lig-

De Blekerij

Foto: J. Vanheuvswyn

Breedbladige orchis

Foto: J. Vanheeuverswyn

gen op de fietsroute van het Dijlepad. Na de grote vijver van Klein Boom (8ha gemeente-eigendom) en de Peulbossen (6ha Wielewaaleigendom), is dit het derde reservaat van afdeling Mechelen in Putte.

Begrazing in de Wijvenheide (afd. Midden-Limburg)...

In dit vijvergebied werd door de Wielewaal vorig jaar een weiland aangekocht. In functie van de begrazing van het terrein werden 2 Angus Aberdeener runderen aangeschaft. Tijdens een werkdag, dit voorjaar, werd de afsluiting hersteld die door jagers vernietigd was. Ook werd een drenkplaats uitgegraven, die eveneens de amfibieën (waaronder de Boomkikker) in dit reservaat ten goede zal komen.

Marc Lodewijckx

...en in de Mosselgoren te Geel (afd. Nete en Aa)

Voor begrazing van moerassige graslanden, Wielewaaleigendom in de Mosselgoren (grenzend aan het gelijknamige staatsnatuurreervaat) wordt gebruik gemaakt van 3 IJslandse paardjes: Skardi, Fjola en Blesa. Be-doeling is het oude cultuurland weer in zijn vroegere staat te herstellen. Dit oude paardenras blijkt erg geschikt voor gebruik in drassige en met struikgewas begroeide gebieden. Het IJslandse paard is erg laat rijp (pas in het vijfde levensjaar) maar omwille van zijn soberheid en winterhardheid wordt er re-

gelmatig een beroep op gedaan voor begrazingsprojecten.

Bert Veris

Educatief wandelpad in de Kevie te Tongeren (afd. Zuid-Limburg)

In de Kevie werd begin juni een educatief wandelpadennet geopend. Het leerwandelaanbod bestaat uit 5 wandeltochten bestemd voor verschillende groepen van het kleuter- en basisonderwijs. Wie hierover meer wil weten neemt best contact op met conservator Roger Nijsen (012/23 53 60). Binnen dit reservaat werd door de mensen van afdeling Zuid-Limburg een begrazingsproject opgestart met Heck-runderen. Dit ras is als het ware een reconstructie van het in 1627 uitgestorven Oerrund of Oeros.

Willy Lambrix

Spindotterbloem in de Kartelbladbeemd (afd. regio Lier)

Marc Vermeylen ontdekte in de Kartelbladbeemd niet de Gewone dotterbloem maar de Spindotterbloem (*Caltha palustris* var. *araneosa*). Haar normale areaal bevindt zich in het zoetwatergebied van de benedenloop van de Schelde. Het is een vorm die aan dagelijks sterk wisselende waterhoogtes is aangepast. Zij is forser dan de Gewone dotterbloem en heeft in het stengelstuk onder de bloeiwijze één of meer elleboogvormige knikken met dikke, massieve stengelknopen. Ter

hoogte van de knopen wordt een bundel van adventiefwortels gevormd. Zo ontstaan hier spinvormige wortelkluwens. 's Zomers vallen de stengels van de Spindotter om en vergaan waardoor de "dotterspinnen" ten slotte vrijkomen en door het water verspreid worden. De dotterspinnen zijn kant-en-klare jonge plantjes, waarmee de plant zichzelf "stek" en het probleem van de kieming omzeilt. Eveneens in de Kartelbladbeemd werd de zeldzame Moeraswederik gevonden.

Nelly van Aerschot

Uitbreiding voor de Romboutswerve te Damme (afd. Brugge)...

Op 21.6.1995 werd hier een 9ha 30a 20ca groot weidegebied aangekocht door onze vereniging. Voornaamste reden daartoe was het veiligstellen van het gebied voor de overwintering van ganzen, vooral Kol- en Kleine rietganzen. Het terrein zal zijn functie van weidegebied behouden. Ten behoeve daarvan werd, met ingang van 1.10.1998, een overeenkomst gesloten met de huidige pachter van het terrein die dit dan verder zal laten begrazen door zijn grootvee. Hij betaalt hiervoor geen pacht of andere vergoeding maar in ruil daarvoor neemt hij wel enkele beperkingen in acht, i.v.m. de bemesting (max. 100 kg stikstof per jaar) en met het aantal dieren (veel minder intensief dan vroeger). In april en mei mag er helemaal niet begraa-

worden omwille van de weidevogels.

Onlangs kon ons reservaat uitgebreid worden. Via een beheersovereenkomst met de eigenaar kon namelijk de ruige weide (ca. 0,65ha) aan de ingang van de dreef, rechts in beheer genomen worden. Vroeger kwam hier Dotterbloem en Rietorchis voor.

Vermelden we nog dat een propagandafolder over Romboutswerve werd gemaakt (lay-out Patrick Keirsebilck).

Roland Vannieuwenhuyze

...voor verschillende reservaten in de Turnhoutse Kempen...

De voorbije maanden werden een aantal percelen aangekocht als uitbreiding van bestaande reservaten. Het betreft:

- * voor afdeling Arendonk:
 - De Brakeleer (Arendonk) 7ha 91a 33ca weidevogelgebied.
 - De Korhaan (Arendonk) 32a 32ca verwaarloosde aanplanting van Corsikaanse den die zal omgezet worden in heideterrein.
- * voor afdeling Kievit:
 - De Schrieken (Beerse) 1ha 67a 90ca naalddhoutaanplanting met natuurlijke opslag van loofhout. Belangrijke aankoop in functie van de besteding van de migratieroute voor Adders.
- * voor afdeling Turnhout:
 - Winkelsbroek (Turnhout) 23a 35ca moerasbos.
 - Frans Segersnatuurreservaat (Turnhout) 1ha 71a 97ca moerasbos. Een weliswaar dure, maar strategisch erg belangrijke aankoop, waardoor de ontwatering van de omliggende, reeds vroeger beheerde reservaatpercelen kan gestopt worden.
- * voor afdeling Wulp:
 - Lieremansmoer (Oud-Turnhout) 34a 70ca botanisch erg rijk moerasbos.

Gie Luyts

...en voor Honegem (afd. Denderland)

In het voorjaar konden reeds verschillende kleinere percelen worden verworven, samen zowat 1ha nogal kras verspreid in het landschap. Recent werd ook nog het Koningsveld aangekocht, een weiland van 3ha 75a. Het grenst aan de oostelijke flank van de Turfput (kern van het reservaat) en loopt door tot de Dorenbeek. Langs heen deze beek groeit de Bosgeelster

op verschillende plekken in ons perceel. Het reservaat is nu ruim 11 ha groot.

Jan Van den Berghe en de werkgroep Honegem

Inventarisatie van Steenuil en Ransuil in Honegem (1996) (afd. Denderland)

Tijdens de census 1994 werd, aan de hand van fragmentarische waarnemingen, besloten dat zeker 4 territoria van de Steenuil bezet waren binnen het onderzochte gebied.

In het voorbije voorjaar werd meer doelgericht geïnventariseerd. Aan de hand van deze resultaten werden 12 Steenuilterritoria onderscheiden waarvan er 7 binnen het censusgebied 1994 liggen.

De Ransuil riep op één, reeds eerder bekende, plaats in het reservaatgebied. Onmiddellijk daarbuiten zou er mogelijk nog een tweede broedpaar kunnen geweest zijn. Dit is evenwel niet bevestigd.

Fonny Schoeters

Cursusaanbod: graasbeheer en vegetatietypes in de Netevallei

Na het overdonderende succes van het eerste cursusaanbod van Wielewaal regio Lier, namelijk de vogelzangcursus, richt onze afdeling voor alle geïnteresseerden een tweede cursus in, gespreid over 3 tijdstippen: 2 keer binnen en 1 keer te velde.

Situering

Iedereen die betrokken is bij het maai-beheer in onze moerasreservaten weet ondertussen 2 zaken:

- Een "goed" beheer houdt rekening met alle facetten van de natuur: zowel planten, vogels, amfibieën als insecten moeten wel varen bij de beheerswerken... en dit evenwicht vinden is niet eenvoudig!
- De beheerswerken uitvoeren is veelal een stuk slavenarbeid waar je geen massa liefhebbers voor bijeen krijgt... en de te beheren oppervlakte stijgt ieder jaar door de aankoop van steeds meer reservaten.

Vanuit deze tweevoudige vaststelling opperen meer en meer stemmen het voorstel om met graasbeheer te starten in de Steenbeemden. Dit zou én ten goede komen aan de diversiteit van de natuur én krachtenbesparend zijn. Wij willen graag dit voorstel bestuderen en in overweging nemen, vandaar deze

cursus om wegwijs te geraken in de problematiek.

Deel 1: graasbeheer

Specialist ter zake, Daniël Joosten, komt ons inlichten over:

1. De technische en financiële voorwaarden om met bijvoorbeeld het Heckrund aan graasbeheer te kunnen doen in onze vloeibeemden.

2. De gevolgen voor de natuur van dit graasbeheer.

Datum: zaterdag 7 september te 20 uur in het Clublokaal, Rolwagenstraat 10 te Lier.

Deel 2: vegetatietypes

Met de opgedane kennis van het eerste gedeelte verdiepen we ons samen met Kristine Wuyts, medeconservator van de Steenbeemden, in de verschillende vegetatietypes die voorkomen in onze Netevallei en aanpalende gebieden, meer bepaald de Steenbeemden en de Kesselse Heide. De gevolgen van het mechanisch maai-beheer worden besproken en getoetst aan de ervaringen met graasbeheer.

Datum: vrijdag 13 september te 20 uur in het Clublokaal, Rolwagenstraat 10 te Lier.

Deel 3: praktijkles - beheer en vegetatietypes in de vallei

Onder leiding van K. Wuyts gaan we met de opgestoken kennis ter plaatse kijken. Effecten van mechanisch maai-beheer op de verschillende vegetatietypes worden besproken en we controleren de praktische haalbaarheid voor het graasbeheer door het Heckrund.

Datum: zondag 15 september te 14 uur aan herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73 te Kessel.

Inschrijven: vóór 20 augustus door melding aan de voorzitter en betaling van 100 F cursusgeld op 000-0606834-02 van Y. Peeters, Antwerpsestraat 120, 2500 Lier.

Om praktische redenen is dit cursusaanbod beperkt tot 30 deelnemers en inschrijvingen van leden van Wielewaal Regio Lier hebben voorrang op andere.

Marc Vermeylen

Reservatenwerking Wielewaalafdeling Halle

De Zennevallei ten zuiden van Brussel heeft een rijk historisch verleden. Halle én omgeving vormen van oudsher een belangrijk verkeersknooppunt. Via de eerste Belgische spoorwegen en het kanaal Brussel-Charleroi vonden o.a. steenkool en ijzererts vanuit Wallonië hun weg naar Brussel en Vlaanderen.

Toch bleef er in de omgeving van Halle heel wat idyllische natuurpracht over. Het heuvelachtige landschap en de mooie natuur inspireerden Breughel, Thevenet, Conscience, Tierlinck, De Boeck, e.a.

De natuur kreeg de laatste decennia echter rake klappen door de druk en de uitbreiding van Brussel, de HST-werken, industriële uitbreidingen, ruilverkavelingen en de teloorgang van de kleinschalige landbouw. Heel wat dier- en plantensoorten zoals Hop, Nachtzwaluw, Grauwe klauwier, Otter, Das, Rouwmantel, Grote ijsvogel (vlinder), Zwanebloem, Bokkenorchis, Moeraswespenorchis verdwenen!

Dankzij hun grote verscheidenheid aan biotopen behoren de natuurgebieden van Halle nog tot de belangrijkste van Brabant en zelfs van Vlaanderen.

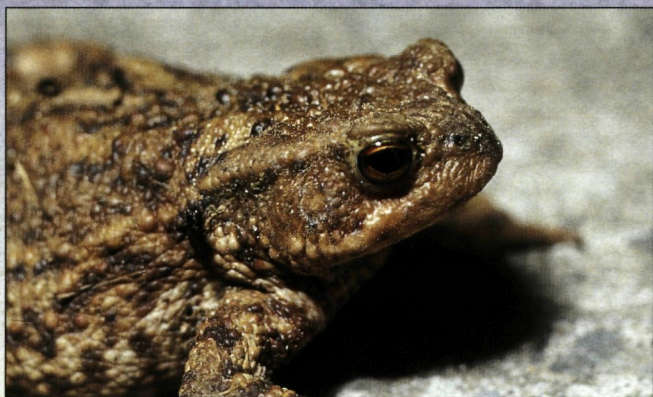
DE VALLEIEN VAN DE VIJVER- EN MAASDALBEEK

1. "Berendries"

Deze valleien vormen zowel landschappelijk als biologisch een belangrijk verbingsgebied tussen de waardevolle natuurgebieden De Grote Zenne, Maasdalbos en Warande.

Langsheen de beken vind je o.a. Veenwortel, Beekpunge en Watermunt, in de vochtige hooilanden o.a. Brosse melkdistel, Zeegroene rus en Wolfspoot. Verspreid over de valleien komen nog heel wat populieren- en knotwilgenrijen voor. Langs de struwelen met o.a. Meien Sleedoorn en restanten van een oude bosflora fladderen o.a. Sleedoornpage, Koninginnepage en Boomblauwtje.

Heelwat broedvogels van Maasdal en Grote Zenne komen hier voedsel zoeken. Tijdens de trek kan je er o.a. Witgatje, Bokje en Havik waarnemen. Recent kocht Wielewaalafdeling Halle op het gehucht Berendries 2,5 ha voormalig populierenbos aan. Hier groeien o.a. Dotterbloem, Valeriaan, Vossestaart, Graslathyrus en de zeldzamere Akkerandoorn. In de lente vliegt hier het Oranjetipje, later op het seizoen Vuurvlinder, Atalanta en Distelvlinder. Langs de beek neem je regelmatig Watersnip en Wintertaling waar en typische broedvogels zijn o.a. Veldleeuwerik, Kievit en Steenuil.

Gewone pad

Foto: Johan Wouters

2. "De Grote Zenne"

De Grote Zenne is een oude afgesneden Zennemeander en bestaat uit een aantal vijvers met rietkragen, vochtige en droge hooilanden en struwelen. In de vijvers groeien o.a. Gedoorned hoornblad, het Schede- en Gekroesd fonteinkruid. In de moerassige zones vind je o.a. Grote egelskop, Gele lis en Grote waterweegbree. Je treft er ook een aantal zeldzame zweefvliegsoorten aan waaronder *Tropidia scita*, *Anasmyia lineata* en *A. transfuga*. Typische vogelsoorten zijn o.a. Grote karekiet en Blauwe reiger, terwijl Ransuil, Wintertaling en Watersnip trouwe wintergasten zijn. Dankzij het kanaal Brussel-Charleroi kan je er tijdens de trek o.a. Bontbek-

plevier, Oeverloper, Dodaars en Waterral waarnemen.

Sedert 1995 worden hier paddenoverzetacties georganiseerd. Naast Gewone padden, Bruine en Groene kikker, komen hier ook Kleine watersalamander, Vinpoot en Alpenwatersalamander voor. In de verlandingszones vind je o.a. Blauw glidkruid, Waterpeper, Groot moerasscherm en Liesgras. Op de bermen met veel natuursteen en struweel kan je Hazelworm opsporen. In een voormalige ijskelder overwinteren jaarlijks Grootoor-, Baard- en Watervleermuizen.

Op de natte en droge hooilanden tref je veel dag- en nachtvindersoorten zoals Nachtpauwoog, Grote beervlinder en St.-Jakobsvlinder.

3. "Warande"

De Warande (2,5 ha) is sedert 1955 in beheer van de Wielewaalafdeling Halle. Het omvat een elzenbroek met o.a. Bittere veldkers, Melk- en Kleine watereppe en Pluimstruisriet, een essenbroek met o.a. een Reuzepaardestaart en Muskuskruid en een aantal verlande vijvers. In het zuidelijk gedeelte tref je een restant aan van een bosbiesassociatie met o.a. Bosbies en Adderwortel, een vijvertje en de bronnen van de Vijverbeek.

In het gebied werden 47 soorten broedvogels met o.a. Bosrietzanger en Nachtegaal en 13 soorten wintergasten en/of doortrekkers genoteerd. De vele schermbloemen trekken een rijke en diverse insectenfauna aan waaronder een aantal voor de streek zeldzame zweefvliegsoorten zoals *Seriocomyia silentis*, *Criorhina berberina* en *Chrysotoxum cautum*. In en nabij de Vijverbeek en de Warandebron(nen) komen heel wat soorten macro-invertebraten en de zeldzame Waterspitsmuis voor.

Recent kocht de stad Halle hier 5 ha aan, waarvan in het kader van het GNOP een aantal ha. als natuurge-

Grote bonte specht

Foto: Jef Debast

bied-reservaat zullen ingericht worden. Het gaat hier om een aantal hoog- en laagstamboomgaarden en een aantal kamgraslanden. Een voormalige akker kan beplant worden om aldus een bufferende functie te vormen met het recreatieve Warandepark.

4. "Maasdalbos"

Maasdalbos (13 ha) is één der oudste Wielewaal-"reservaten". In 1955 werd er met de stad Halle, tevens eigenaar, een beheersovereenkomst afgesloten. In en rondom Maasdalbos tref je een grote variatie aan in de bodemsamenstelling. Klei-, zand- en/of leemdominantie zorgen voor een waaier van biotopen. Het eikenbeukenbos herbergt een typische voorjaarsflora met o.a. Boshyacint, Bosanemoon en Speenkruid. Langs de Maasdalbeek en haar bronnen ontwikkelde zich een elzenbroek met o.a. Mansbloed en Paar- en Verspreidbladig goudveil. Langs akker- en graslanden tref je o.a. Windhalm, Eenjarige hardbloem en Vogelmelk aan. In de populierenaanplantingen vind je restanten van een oude bosflora en in de natte hooilandjes groeien o.a. Dotterbloem en Reuzepaardestaart.

Op de zandgronden vind je naaldhout- of berkeenaanplantingen. In de verlaten zandgroeve tref je een spontane opslag aan van berk en struweel met o.a. Vogel-pootje en Zandblauwtje. In totaal werden in en rond Maasdalbos 192 soorten hogere planten waargenomen. Bij de avifauna noteren we 79 soorten broedvogels met o.a. Wielewaal, Sperwer en Bosuil en 27 soorten wintergasten en/of doortrekkers waaronder Buizerd, Havik, Kramsvogel en Koperwiek. De grote diversiteit aan biotopen herbergt uiteraard een rijke insektenfauna waaronder 24 dag- en 331 nachtvlindersoorten! In de zuivere Maasdalbeek (biotische index = 9) komen o.a. verscheidene soorten platwormen, bloedzuigers, slakken, hafte- en steenvlieg-larven en kokerjuffers voor. Recent werd er 2 ha voormalig populierenbos in beheer genomen.

Mansbloed

Foto: Cyriel Meurice

Groebe-gracht

Foto: Hugo Vanbochaute

5. "Zeven bunders"

De westelijke flank van de Zennevallei bestaat uit een zacht glooiend landschap. Door de dikke vruchtbare leemlaag is er hier heel wat landbouwactiviteit. Knotwilgen- en populierenrijen omzomen weilanden en akkers. In de drassige weilanden vinden we o.a. Gewone waterbies en Egelboterbloem. Schilderereprijs, Watergras en Adderwortel kwamen hier sporadisch voor, maar verdwenen ten gevolge van draineringswerken. Vermeldenswaard is ook het voorkomen van Muskuskaasjeskruid op een berm.

Als typische broedvogels noteren we o.a. Steenuil, Torenvalk en Groene specht. Op doortrek kan je allerhande soorten waarnemen, o.a. Rode en Zwarte wouw, Wintertaling, Velduil enz. Begin 1996 kocht Wielewaalafdeling Halle hier twee populierenbosjes (2,5 ha). Deze zijn lijnvormig langs de Groeibe-gracht gelegen. Er is een spontane opslag van Zwarte els en Vlier met in de kruidenlaag o.a. Dotterbloem, Blaartrekkende boterbloem en Beekpunge. Tot voor een paar jaar broedde hier een koppel Torenvalken en Boomvalken op amper honderd meter van mekaar. De drassige gedeelten van het reservaat "Zeven bunders" bieden heel wat mogelijkheden i.v.m. natuurontwikkeling.

De originele kaarten zijn gerealiseerd door het N.G.I., tel. 02/629 82 82

HALLERBOS EN OMGEVING

Op de oostelijke flank van de Zennevallei treffen we een heuvelachtig en bosrijk landschap aan met Lembeekbos, Maasdalbos, Hallerbos en Kluisbos die samen met het Zoniënwoud ooit één groot geheel vormden.

In het eiken-beukenbestand van het Hallerbos groeien naast typische voorjaarsbloeiërs zoals Bosanemoon en Speenkruid ook Ruig klokje, Hangende zegge en Witte rapunzel. Elk voorjaar kleuren de Boshyacinten het Hallerbos met een paarsblauwe gloed. Dé biologische waarde van het Hallerbos wordt bepaald door de bronbeekvalleien. Kleine kroosvaren en Waterpostelein zijn terug te vinden in de Arenbergvijver. In een aantal brongebieden treedt travertijnvorming op waar o.a. Paarbladig en Verspreidbladig goudveil, Eénbes, Grote keverorchis, Geruite rondmondhoren en Opgedorde tandslak voorkomen.

Nabij de Kapittelvijver en de omringende bronbosken vind je restpopulaties van voor geheel Vlaanderen zeldzame en bedreigde diersoorten zoals Beekprik, Beekforel, Modderkruiper, Vroedmeesterpad, Landsalamander en Waterspitsmuis. In het noordelijk gedeelte ligt het staatsnatuurreservaat "De Duling". In dit (4 ha) licht alkalisch moeras komen o.a. Breed wollegras, Gevlekte orchis, Waterdrieblad, Watertorkruid, Moerasbeemdgras en een aantal veenmossen voor.

Rond het Hallerbos bevinden zich een aantal waardevolle vochtige hooilandjes met o.a. Breedbladige orchis, Kleine ratelaar, Zomp-vergeet-mij-nietje, Moeraszegge, Moerasrolklaver en Kleinbloemige basterdwederik.

Natuurreservaten aankopen kost geld en daarom durven we beroep doen op U. Geef om de natuur, want de natuur steunen is jezelf en je kinderen beschermen. Je kan een gift storten op rekeningnummer: 000-0319785-73 van De Wielewaal vzw, Graatakker 11, 2300 Turnhout, met vermelding: gift reservatenfonds nr. 32 afdeling Halle.

Voor meer inlichtingen over deze projecten kan U steeds terecht bij:
 Monik Ghysels, tel. 02/356 24 63
 Hugo Van Bochaute, tel. 02/360 01 94
 Herman Van Schepdael, tel. 02/356 62 60
 Tom Brichau, tel. 02/356 68 14
 Bert Ghysels, tel. 02/356 76 46

ACTIVITEITENKALENDER

* Activiteiten met een sterretje staan onder begeleiding van cursusleiders of gidsen van Natuur- en milieu-educatie De Wielewaal.

SEPTEMBER

1

* **Antwerpen-Centrum.** Stern- en steltloper trek aan het Veerse Meer en in Noord- en Zuid-Beveland -b- 9 u. Putte Grens -l- R. Huysmans -e- 17 u. -m- picknick.

* **Antwerpen-Zuid.** Educatieve Spinnentocht op de Schrieken te Beerse -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel -l- J. Bosselaers -e- 12 u. -m- picknick, loep, schrijfgier, determinatiewerken, laarzen.

* **Antwerpen-Zuid.** Vogeltrekwaarnemingen op het Blak te Beerse -b- 14.00 u. Meergoorstraat te Beerse, waar asfaltweg ophoudt -l- T. Wuyts -e- 17 u. De twee educatieve activiteiten hiervoor vermeld vormen iin educatief programma van NME De Wielewaal.

* **Brussel.** Waad- en trekvogels: bezinkingsputten suikerfabriek Tienen -b- 8.30 u. afrit 25 (Tienen) E 40 richting Luik -l- P. Herroelen -e- 12.30 u. -m- laarzen, kijkers, vogelgidsen.

* **Denderland.** Maandelijks natuur-educatieve Osbroekwandeling (thema: inzicht in de plantengemeenschappen -b- 10 u. infobord van het Osbroek, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- M. De Wolf -e- 12 u.

Denderland. Cursus plantendeterminatie (reeks 3: les 1) -b- 8.30 u. parking, stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- L. Annaert -e- 12 u. -m- flora's, loep, schrijfgier, laarzen.

* **Midden-Kempen.** Roofvogeldeterminatie -b- 9 u. weg Retie-Postel, brug 2/Postel Ter Heide -l- F. Vreysen -e- 12.30 u. -m- verrekijker, telescoop, vogelgidsen, zitstoeltje.

* **Ninove.** Educatieve natuurwandeling Boekentpadt Haaltert -b- 14.30 u. Molen van Gotegeem, Gotegeemstraat, grens Erpe-Mere met Haaltert -l- M. Van Impe en R. Steemans -e- 17 u.

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -l- L. Winters en J. Korsten -e- 16.30 u.

* **Schelde-Leie.** Vogelobservatietocht naar de Moerassen van Harchies -b- 8 u. kerk Leupegeem -l- W. Aelvoet -e- 12.30 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen, 50 F voor de plaatselijke gids.

* **Turnhout.** Natuurexploratie Domburgeheide -b- 14 u. einde ring -Steenweg op Baarle-Hertog -l- R. De Prins -e- 17 u.

Westland. Barbecue -b- 11 u. Jeugdstadion, Leopold III-laan, Ieper -l- Linda Jacques, tel. 057/202454.

* **Zuid-Limburg.** Educatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u. Blaarmolen, Tongeren -l- R. Nijssen -m- laarzen (bij regenweer).

Zwalmvallei. Inventarisatie plantenwerkgroep -b- 9 u. Kerkplein, Strijpen (Zottegem) -l- K. Verhoeyen -e- 12.30 u. -m- laarzen, flora, determinatietabellen, loep

4

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14.15 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

7

* **Kievit.** Vogeltrek te Saefinghe en langs de Westerschelde -b- 9 u. kerk Beerse-centrum -l- H. Costellijns -e- 17 u. -m- picknick, guldens, verrekijker, telescoop, laarzen.

Merelbeke-Melle. Beheerswerken in de Putten te Melsen -b- 9 u. Meersstraat, Melsen (Merelbeke) -l- F. Daeneyndt, 09/3627978 -e- 17 u.

Midden-Kempen. Beheerswerken aan de Grote Plas-Sas 4 -b- 8.30 u. poort Grote Zandput, Sas 4 aan de kanaaldijk -l- J. Delaet -e- 12 u. -m- werkhandschoenen, hakbijlen, zagen.

* **Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag langs de Ourthe -b- 9 u. Stationsplein bij de kerk van Poulseur -l- A. Van Den Bergh, 052/350518 -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora's, loep.

8

* **Antwerpen-Zuid.** De Hoge Venen -b- 7.30 u. station Oude God, Mortsel -l- G. Andries en R. Vrints -e- 17 u. -m- regenkleedij, picknick, drank, laarzen.

* **Brussel.** Trekvogels in Zeeland -b- 8 u. brug afrit Zemst E 19 -l- E. D'Hoore -e- 18 u. -m- verrekijker, telescoop, vogelgidsen, picknick.

* **Brussel.** Planten en insecten (sprinkhanen) in de Maasvallei -b- 10.30 u. station Sclayn (Andenne) aan de Maasbrug -l- F. Fleurbaey, 02/7598752 -e- 18.30 u.

* **Denderland.** Landschapswandeling (Welle, Iddergem, Denderhoutem) -b- 14 u. kerk, Welle -l- B. De Bruyn -m- verrekijker, vogelgids, laarzen.

* **Gent.** Vogeltrek langs de Schelde-oeveren en in de polders van Zeeuws-Vlaanderen -b- 7.30 u. Sint-Pietersplein, Gent -l- K. Van Beirs -e- 17 u.

* **Mandelstreek.** Educatieve wandeling in het reservaat de Mandelhoek -b- 9.30 u. ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -l- H. Debeuf -e- 12 u.

* **Mechelen.** Vogels en planten van de Hoge Venen -b- 9.30 u. hotel Stefani, ingang van het kamp van Elsenborn (op de steenweg Sourbrodt-Elsenborn) -l- N. Paquay -e- 16.30 u.

* **Moervaart-Zuidlede.** Een dag natuurexploratie in de Liereman -b- 7.45 u. kerk Zaffelare, 9.15 u. kerk Oosthoven (Oud-Turnhout) -l- D. Geysels -e- 17 u.

* **Nete en Aa.** Een dag natuurexploratie te Budel-Dorplein (Nederland) -b- 7.30 u. kerk Lille -l- W. De Baere.

* **Netevallei.** Verdrongen Land van Saefinghe: slikken- en schorrengebied langs de Westerschelde -b- 7 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- F. Valvekens, 016/680506 (inschrijvingen: ongeveer 200 F) -e- 13 u. -m- verrekijker, laarzen.

* **Netevallei.** Natuurexploratie in het Nete- en Goorgebied -b- 14 u. kerk, Westmeerbeek -l- M. Vlaeyens -e- 16.30 u. -m- verrekijker.

Ninove. Planteninventarisatie -b- 9 u. huwelijkslijsten 'De Pelsmaeker', expressweg Ninove-Aalst -l- G. De Munter -e- 12 u.

* **Ninove.** Zaden en vruchten (Neigembos) -b- 14.30 u. kapel van Bevingen (Neigem) -l- J. De Vlaminck -e- 17 u.

* **Noorderkempen.** Vogeltrek langs de Brabantse Wal -b- 8 u. kerk (O.-L.-Vrouw), Essen -l- F. Broos -e- 12 u. -m- laarzen, verrekijker, telescoop.

* **Scheldeland.** Steltlopers en meeuwen tijdens de najaarstrek -b- 8 u. Markt, Wetteren -l- A. Blondeel -e- 20 u. -m- laarzen, verrekijker, enkele guldens, picknick.

* **Schelde-Leie.** Natuurwandeling in de Scheldevallei te Zingem -b- 14 u. Scheldebrug, Nederzwalmsesteenweg, kant Zingem -l- J. Vanheuverzwyn -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

* **Turnhout.** Natuurexploratie rond het Zwart Water -b- 14 u. einde ring-Steenweg op Baarle-Hertog -l- Mark Smets -e- 17 u.

* **Westland.** Paddestoelenonderzoek rond Drongengoed -b- 8 u. station, Ieper -l- R. Claeys -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, paddestoelengids, picknick.

10

* **Gent.** Bijzondere studie van de composieten in het reservaat De Putten -b- 18.30 u. kerk, Schelderode -l- G. Delaruelle -e- 22 u.

11

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

14

* **Antwerpen-Zuid.** Sporeplanten (sessie 1): mossentocht in het provinciaal domein Vrieselhof -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, 9 u. parking Vrieselhof -l- H. De Meulder -e- 12 u. -m- laarzen, loep.

* **Brussel.** Vleermuizen in Dilbeek -b- 20 u. parking cultureel centrum Westrand, Dilbeek -l- M. Bruneel -e- 22 u.

* **Lier.** Inventarisatie plantenwerkgroep te Stabroek -b- 8 u. fietsenstalling station, Lier -l- N. Van Aerschoot -e- 17 u. -m- picknick, drank, flora's, loep.

Lier. Vergadering vogelwerkgroep -b- 20 u. Rolwagenstraat 10, Lier -l- W. Goyvaerts -e- 22.30 u.

Netevallei. Barbecue -b- 18 u. parochiezaal, Broekstraat, Hallaar.

* **Ninove.** Landschapswandeling in Heldergerm-Kerksken -b- 14.30 u. Molen van Gotege, Gotegestraat, grens Erpe-Mere met Haaltert -l- P. Taleman en J. De Kegel -e- 17 u.

Schelde-Leie. Vogeltrekking -b- 6.50 u. Zijldegemkouter, Kruishoutem -l- A. Wandels -e- 20.35 u. -m- warme kledij, regenkledij, picknick, drank, verrekijker, eventueel telescoop.

* **Schelde-Leie.** Plantenstudie cursus (deel 2; deel 1 op 31/08): de flora van de wegbermen -b- 14 u. kerk, Nazareth -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- laarzen, flora's, loop.

Westland. Vogelinventarisatie aan de Verdrongen Weiden -b- 9 u. Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- L. Derutter -e- 12 u. -m- verrekijker, telescoop.

15

* **Antwerpen-Centrum.** Landschapswandeling in duinengebied aan de Oosterschelde (NL) -b- 13.30 u. Putte grens -l- L. Van Hooydonck -e- 17 u.

Denderland. Cursus plantendeterminatie (reeks 3: les 2) -b- 8.30 u. parking, stedelijk kerkhof, Leo de Bethunelaan, Aalst -l- L. Annaert -e- 12 u. -m- loop, flora's, schrijfgereid, laarzen.

* **Gent.** Eerste herfstverschijnselen in beuken(park)bos van Succa -b- 14 u. kerk, centrum Destelbergen -l- H. Evrard -e- 17 u. -m- verrekijker, loop, veldgidsen.

* **Klein-Brabant.** Vogels kijken aan het sas van Wintam -b- 14 u. kerk, Wintam -l- H. D'Hertefelt -e- 17 u.

Lier. Beheerswerken in Hooidonkse beemden -b- 9 u. Boshuisje, Zoersel -l- Y. Peeters -e- 12.30 u. -m- werk materiaal is ter plaatse.

Mandelstreek. Landschapswandeling en waarneming van zangvogel-trek bij Notre-Dame-de-Lorette -b- 8 u. Polenplein, Roeselare -l- V. Vandewalle -e- 18 u. -m- verrekijker, laarzen of stevige wandelschoenen.

* **Midden-Limburg.** Vogelobservatie (trekvogels) op de Platwijers -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -l- M. Lodewyckx -e- 12 u.

* **Noorderkempem.** Bezoek aan expositie en vogelkijkhut Neeltje Jans, inschrijven bij F. Broos (info: 03/6674352) -b- 8 u. kerk (O.-L.-Vrouw), Essen -l- F. Broos -e- 18 u. -m- picknick, laarzen, telescoop.

* **Noord-Limburg.** Vogeltrekwaarnemingen en ornithologisch ringwerk -b- 7 u. Veewey, Kieffhoekstraat, Eksel -l- A. Geuens en P. Rutten.

* **Oostende.** Heide en arboretum te Kalmthout (busexcursie) -b- 7 u. parkeerterrein, J. Bauwensschool, Mercatorlaan, Oostende -l- F. Devos -e- 20 u. -m- laarzen, verrekijker, picknick.

* **Rupelstreek.** Een andere kijk op de Hoge Venen (busexcursie) -b- 7.30 u. kerk H. Hart (A 12), Boom -l- H. Waterschoot -e- 20 u. -m- laarzen, stevige wandelschoenen, regenkledij.

Scheldeland. Kust- en strandleven van Noord-Frankrijk -b- 7 u. Markt, Wetteren -l- F. De Winter -e- 20 u. -m- laarzen, FF, verrekijker, picknick, veldgidsen.

* **Schelde-Leie.** Gentse tuinen en parken -b- 9.30 u. Sint-Pietersabdij, Sint-Pietersplein, Gent -l- Paul Geeroms -e- 17 u. -m- picknick, wandelschoenen, regenkledij.

* **Voorkempem.** Nationale plantentuin Meise -b- 9 u. dienstencentrum, Schoolstraat 44, Schilde -l- H. Lembrechts -e- 16.30 u. -m- picknick, loop, flora.

* **Wulp.** Educatieve herfstwandeling in en rond de Liereman -b- 9 u. kerk (Sint-Bavo), centrum Oud-Turnhout -l- W. Machielsens -e- 12 u.

Zuid-West-Brabant. Hefstheppening: wandeling en etentje -b- 14 u. kerk, Edingen -l- J. Boone (info: 02/3802553) -m- wandelschoenen, laarzen, verrekijker.

17

* **Midden-Kempem.** Glimwormenwandeling in de Most (Balen) -b- 19.30 u. parking, café De Kei, Balen -l- M. Van Bugghenhout -e- 22 u. -m- laarzen, loop.

18

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

21

* **Antwerpen-Zuid.** Weekend vogeltrek in Zeeland (21/09 en 22/09) -b- 8 u. station Oude God, Mortsel -l- L. Van Schoor en T. Wuys.

* **Lier.** Zeevogeltrek oosterstaketsel Oostende: vogelwerkgroep -b- 6 u.

fietsenstalling station, Lier -l- K. Van Rompaey -e- 16 u. -m- verrekijker, telescoop, picknick.

Mandelstreek. Werkdag in de Mandelhoek -b- 9 u. ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -l- L. De Cooman (info: 051/300758) -e- 12 u. Mechelen. Gezellig samenzijn -b- 17 u. parochiezaal Sint-Jan Bergmans, Brusselsesteenweg, Mechelen -l- M. Deweerdt.

* **Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag in de Demervallei -b- 9 u. kerk, Zichem -l- N. Van Aerschot -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora's, loop.

* **Rupelstreek.** Dia-voorstelling: Hagen, houtkanten en knotbomen in het Vlaamse landschap -b- 20 u. hal gemeentehuis, Fabiolaan 55, Schelle -l- R. Willockx -e- 22.30 u.

Westland. Vogelinventarisatie van de Verdrongen Weiden -b- 9 u. Vijverhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- J. Carpentier -e- 12 u.

22

* **Brussel.** Fauna en flora in de Grote Zenne -b- 9 u. Sint-Veronuskkerk, Lembeek -l- P. Vanbellinghen -e- 12 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

* **Denderland.** De eerste herfstverschijnselen: Ten Bos en de Kapellemeersen -b- 14 u. restaurant Napoleon, Brusselse Steenweg, Hekelgem -l- P. Tolleneer -m- laarzen, verrekijker, flora, vogelgids.

* **Gent.** De bossen van Oignies-en-Thihache (busexcursie) -b- 7.30 u. Sint-Pietersplein, Gent -l- E. Van Renterghem (info: 09/2308268) -e- 17 u. -m- verrekijker, loop, veldgidsen, picknick.

* **Geraardsbergen.** Vogelopvangcentrum te Merelbeke en het reservaat het Molsbroek (o.a. wandeling en educatief centrum) -b- 9 u. Vesten, Geraardsbergen -l- J. Bracqueni -e- 19 u. -m- picknick.

* **Midden-Limburg.** Vogelobservatie in de Maten te Genk -b- 9 u. sluis Albertkanaal, Diepenbeek -l- C. Vanderijdt -e- 12 u.

* **Netevallei.** Landschapswandeling in de Goren -b- 14 u. Kaasstrooimolen, Paardekerkhofstraat, Heist-op-den-Berg -l- S. De Roover -e- 16 u. -m- verrekijker.

* **Ninove.** Ronde van Ninove: landschapswandeling te Outer -b- 14.30 u. kerk, Outer -l- J.-P. De Mulder -e- 17 u.

* **Noord-Limburg.** Paddestoelentocht -b- 14.00 u. brug sas 3, weg Balen-Postel, 14.30 u. De Diel -l- J. Henderickx -e- 16.30 u.

* **Schelde-Leie.** Geologische en geografische aspecten van de vallei van de Orneau -b- 8 u. kerk, Leupegem -l- M. Lootens (info: 09/3835563) -e- 18 u. -m- kostendelend rijden, laarzen, wandelschoenen, hamer, picknick.

* **Wulp.** Paddestoelenwandeling in het Prinsenspark -b- 9 u. hoofdparking provinciaal domein, Kastelsedijk, Retie -l- L. Peeters -e- 12 u. -m- paddestoelengids.

25

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14.00 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

Schelde-Leie. Vogeltrekking -b- 7.12 u. Zijldegemkouter, Kruishoutem -l- A. Wandels -e- 20.01 u. -m- warme kledij, regenkledij, picknick, drank, verrekijker, eventueel telescoop.

27

* **Geraardsbergen.** Weekend naar de Hoge Venen (27/09-29/09): natuurstudie en -beleving -l- L. Faveyts (info: 054/415217).

28

* **Antwerpen-Zuid.** Sporeplanten (sessie 2): Paddestoelentocht in het provinciaal domein Vrieselhof -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel, 9 u. parking Vrieselhof -l- H. De Meulder -e- 12 u. -m- loop, paddestoelengids.

* **De Wielewaal, Natuurvereniging.** Conservatordag, inschrijven door storten van 100 F. (broodmaaltijd) op rek. 000-0319785-73, met vermelding 'conservatordag + naam deelnemer' -b- 9 u. parochiezaal bij de kerk, Ename -l- G. Tack -e- 17.30 u.

Westland. Weekend (28/09 en 29/09) vogeltrek bij Cap Gris Nez en Boulonnais -l- P. Snick (info: 057/201572).

Zwalmvallei. Inventarisatie plantenwerkgroep te Balem -b- 9 u. kerk, Balem -l- K. Verhoeven -e- 12.30 -m- flora, loop, determinatie-tabellen.

29

* **Brussel.** Vogelkijken voor beginners in Anderlecht -b- 9 u. kerkhof, Sint-Janskruiddaan, Anderlecht -l- P. Vanbellinghen -e- 12 u. -m- verrekijker, vogelgids, wandelschoenen.

* **Brussel.** Paddestoelentocht in Kortenberg -b- 14 u. sporthal Kortenberg, Leuvensesteenweg, Kortenberg -l- F. Fleurbay -e- 17 u. -m- laarzen, wandelschoenen, paddestoelengids.

* **Klein-Brabant.** Dag van het rivierlandschap: boottocht op Rupel en Schelde, inschrijving door storting 300 F. op rek. 000-0674062-09 van Wielewaal, 2870 Puurs (met vermelding van boottocht 29/09 en dit voor 20/09) -b- 8.30 u. steiger Embarcadere, Vitsdam 63, Bornem -l- T. Ysebaert -e- 12.30 u. -m- verrekijker, warme regenkledij.

Lier. Dag van het rivierlandschap: fietstocht langs de Nete -b- 9 u. Pallieterhoeve, Netebrug, Booischot -l- W. Wouters (info: 015/242573) -e- 17 u. -m- fiets, picknick.

* **Lier.** Plantenstudie met de plantenwerkgroep te Purnode (nabij Spon-tin) -b- 7.30 u. fietsenstalling, station, Lier -l- N. Van Aerschot -e- 17 u. -m- flora's, loep, picknick, drank.

* **Maasland.** Mossenwandeling te Neeroeteren -b- 9 u. kapel van de Weerstand, Rotem -l- M. Stevens -e- 12 u. -m- loep, mossengids

Netevallei. Dag van het rivierlandschap: fietstocht langs de Nete -b- 9 u. Pallieterhoeve, Netebrug, Booischot -l- W. Wouters (info: 015/242573) -e- 17 u. -m- fiets, picknick.

Ninove. Natuur-educatieve wandeling en natuurexploratie in het park van Brasschaat en het domein 'De Mik' -b- 8 u. , Den Doorn, kruispunt expressweg naar Aalst-oude steenweg naar Aalst -l- G. Rohaert -e- 17 u.

* **Rupelstreek.** Dag van het rivierlandschap: boottocht op Rupel en Schelde -b- 8.30 u. steiger Embarcadere, Vitsdam 63, Bornem -l- T. Ysebaert -e- 12.30 u. -m- verrekijker, warme regenkledij.

* **Scheldeland.** Determinatie van paddestoelen in het Osbroek te Aalst -b- 14 u. Markt, Wetteren -l- A. Blondeel -e- 18 u. -m- laarzen, paddestoelengids, laarzen

* **'s Heerenbosch.** Paddestoelenwandeling in het Lippelobos -b- 9 u. Lippelostraat, Malderen -l- De Kesel -e- 12 u.

* **'s Heerenbosch.** Paddestoelenwandeling in het Buggenhoutbos -b- 14 u. Boskapel, Buggenhout -l- De Kesel -e- 17 u.

* **Westkust.** Herfst in het Arboretum -b- 14 u. parking, bos Koekelare -l- L. Dewulf -e- 17 u.

OKTOBER

2

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

4

* **Ninove.** Week van het bos met als thema 'water': tentoonstelling, dia-reeks en video -b- 20 u. oud stadhuis, Oudstrijdersplein, Ninove -l- H. De Kegel.

* **Turnhout.** Diavoordracht -b- 20 u. Conferentiezaal, de Warande, Turnhout -l- L. Van Gompel -e- 23 u.

* **Westland.** Sterrekijkavond in de Palingbeek -b- 18.30 u. Palingbeek, Palingbeekstraat 18, Zillebeke -l- P. Verhalle -e- 23 u.

5

* **Geraardsbergen.** Dia-reeks over Nieuw-Zeeland -b- 20 u. Koetsen-huis, Abdij, Geraardsbergen -l- A. D'Hooghe -e- 23.00 u.

* **Lier.** Familie uitstap naar kweker M. Renders: teelt van bloemen en planten op ecologische wijze, info in verband met inschrijvingen: 03/4824268 -b- 13.45 u. fietsenstalling, station, Lier, 14 u. Spreet 20, Lier -l- M. Renders -e- 17.30 u.

* **Midden-Kempen.** Dia-voordracht: de Dolomieten -b- 20 u. SJB-Col-lege, Jakob Smitslaan, Mol -l- R. Laps -e- 22.30 u.

* **Nationale Werkgroep Botanie.** Plantenstudiedag langs de Ant-werpse Scheldekaaien op Rechteroever en oevers op Linkeroever -b- 9 u. kerk, Burcht -l- R. Maes -e- 17 u. -m- laarzen, picknick, flora's, loep.

6

* **Antwerpen-Centrum.** Herfstwandeling in het park Vorderstein -b- 13.30 u. parking, Kopstraat, Schoten -l- A. Driessens -e- 17 u.

Antwerpen-Zuid. GNOP-fietstocht met koffiemaaltijd, inschrijven voor 25/09 (info: 03/8871879) -b- 13.30 u. station Oude God, Mort-sel -l- Luk en Ria Smets-Thys -e- 19 u. -m- fiets, regendichte kledij, drank voor onderweg.

* **Brussel.** Trekvogels in Neerpede en omgeving -b- 14 u. kerk, Neerpe-de (Anderlecht) -l- L. Mertens -e- 17 u.

* **Geraardsbergen.** Paddestoelen -b- 14 u. kerk, Everbeek-Boven -l- W. Boonen -e- 17.30 u.

* **Klein-Brabant.** Het verdronken land van Saeftinghe -b- 13 u. Staels-Borco, Rijksweg 60, Bornem -l- H. D'Hertefelt -e- 17 u.

* **Krekel-Anzegem.** Paddestoelen in het park -b- 14.30 u. cafetaria Bosdal, Sint-Arnolduspark, Tiegem -l- Christine Hanssens -e- 16.30 u.

* **Merelbeke-Melle.** Natuurexploratie aan de oostkust: het Zwin en de Zwinbosjes -b- 9 u. kerk, Merelbeke (centrum) -l- G. De Meulemeester -e- 17 u. -m- picknick, verrekijker, vogelgids.

* **Midden-Limburg.** Paddestoelenwandeling -b- 9 u. parking, Borg-grave, Hasselt -l- Andri Vandesande -e- 12 u.

* **Moervaart-Zuidlede.** Herfstverschijnselen in het Puiveldebos -b- 13.45 kerk, Zaffelare, 14.15 kerk, Puivelde -l- W. Van Rompu -e- 17 u.

* **Ninove.** Landschapswandeling in Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek -b- 14.30 u. kerk, Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek -l- D. Verkens -e- 17 u.

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14.15 u. einde Koloniestraat, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen en E. Wellens -e- 16.30 u.

Rupelstreek. GNOP-fietstocht -b- 13.30 u. Sint-Petrus en Paulus kerk, Fabiollaan, Schelle -l- E. De Keersmaecker -e- 16.30 u. -m- fiets, regen-kledij.

* **Scheldeland.** Determinatie van paddestoelen in het Hospicegoed te Nazareth -b- 13.30 u. Markt, Wetteren -l- J. Rogge -e- 18 u. -m- padde-stoelengids, laarzen

* **'s Heerenbosch.** Natuur in je buurt: landschap van Wieze en Den-derbelle -b- 14 u. kerkplein, Denderbelle -l- P. Meert -e- 17 u.

* **Westland.** Observatie zeevogels in Oostende (Spui-kom en oostersta-ketsel) -b- 10 u. station, Ieper -l- P. Verhalle -e- 18 u.

* **Wulp.** Paddestoelenwandeling in de Ravelse staatsbossen -b- 9 u. hoofdparking Ravelse staatsbossen, Arendonkse baan, Ravels -l- J. Melis -e- 12 u. -m- paddestoelengids.

* **Zuid-Limburg.** Educatieve wandeling in de Kevie -b- 14 u. Blaarmo-len, Tongeren -l- R. Nijssen -m- laarzen (bij regenweer).

* **Zwalmvallei.** Het Zoniën-woud: bezoek aan het bosmuseum Jan Van Ruusbroec en paddestoelenwandeling -b- 9 u. Markt, Zottegem -l- K. Van Den Berge -e- 17 u. -m- picknick, laarzen.

7

* **Demervallei.** Paddestoelentocht in het reservaat Groot-Asdonk -b- 9 u. Kieviushoeve, Engsbergen, 9.15 u. ingang reservaat -l- J. Volders -e- 12 u.

9

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- Watering-huis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

12

* **Brussel.** Vogeltrektelling te Brussegem -b- 7 u. kruispunt (richting Merchtem), Brussegem -l- P. Herroelen -e- 11 u. -m- verrekijker, vogelgids, warme kledij.

* **Lier.** Vogeltrek in Netevallei tussen Lier en Duffel (vogelwerkgroep) -b- 7 u. fietsenstalling, station, Lier -l- T. De Pauw -e- 12 u. -m- verrekijker, vo-gelgids.

* **Lier.** Plantenstudie te Eliksem (plantenwerkgroep) -b- 8 u. fietsenstal-ling, station, Lier -l- N. Van Aerschot -e- 17 u. -m- flora's, loep, picknick, drank.

* **Merelbeke-Melle.** Het leren herkennen van paddestoelen -b- 13.30 u. kerk, Merelbeke (centrum) -l- R. Walley -e- 17.30 -m- paddestoelen-gids.

Schelde-Leie. Vogeltrektelling -b- 6.36 u. Zijldegemkouter, Kruishou-tem -l- A. Wandels -e- 18.30 u. -m- warme waterdichte kledij, picknick, drank, verrekijker, telescoop.

Westland. Watervogeltelling aan de verdronken weiden -b- 9 u. Vij-verhuis, Vijverdreef 2, Zillebeke -l- P. Snick -e- 12 u. -m- verrekijker, tele-scoop.

13

* **Aalter.** Paddestoelenwandeling in het Drongengoed -b- 14 u. Jagers-hof, Drongengoedweg 11, Ursel -l- E. Blondia -e- 16.30 u.

Antwerpen-Zuid. Diersporenzoektocht, deelname in de onkosten: 50 F per gezin -b- tussen 13 u. en 14.30 u. Fort 7, Legerstraat 40, Wilrijk -l- J. Waeterschoot (verplichte inschrijving op 03/2308748).

* **Brussel.** Paddestoelentocht in het Neigembos -b- 14 u. kerk, Neigem -l- M. De Ridder en H. Lemaire -e- 17 u.

* **Gent.** Paddestoelen in het Cottenbos te Sint-Lievens-Houtem -b- 14 u.

Sint-Pietersplein, Gent, 14.30 u. Cottebos, Sint-Lievens-Houtem -I- E. Van Renterghem -e- 17.30 u. -m- loop, paddestoelengids.

* **Mandelstreek.** Educatieve dagtocht: paddestoelen in het Leem en het krekengebied -b- 8.30 u. -I- M. Dumoulin en L. Demarez -e- 18.30 u. -laarzen, verrekijker, loop.

* **Mandelstreek.** Educatieve wandeling in het reservaat de Mandelhoek -b- 9.30 u. ingang reservaat, Waterstraat, Ingelmunster -I- H. De beuf -e- 12 u.

* **Mechelen.** Watervogelobservatie in de streek van Saeftinghe (NL) -b- 9 u. station, Mechelen -I- S. Vansteenkiste en G. Deweerdt -e- 18 u. -m- laarzen, guldens, picknick, verrekijker.

Midden-Kempen. Watervogeltelling van alle plassen in de regio -b- 8.30 u. parking aan brug Mol-Donk -I- J. Sas -e- 12.30 u. -m- verrekijker, vogelgids, telescoop.

* **Netevallei.** Paddestoelenwandeling in de Herenbossen te Booischot -b- 14 u. Pallieterhoeve, Booischot -I- H. De Meulder -e- 16.30 u. -m- loop, paddestoelengids.

* **Ninove.** Paddestoelen (Neigembos) -b- 14.30 u. kapel, Bevingenstraat, Neigem -I- H. De Kegel -e- 17 u.

Noord-Limburg. Watervogeltelling -b- 8 u. kruispunt, Luikersteenweg 234, Lommel-Barrier, 8.30 u. Sahara, Lommel -I- A. Geypen -e- 12.30 u.

* **Noorderkempen.** Paddestoelentocht in de Kuyk (Gooreind) -b- 14 u. kerk, Wuustwezel -I- M. Schuurmans -e- 17 u. -m- laarzen, loop, paddestoelengids.

* **'s Heerenbosch.** Week van het bos: openingswandeling in het Buggenhoutbos -I- G. Van Gucht (info: 052/334456).

* **Westkust.** Herfstwandeling door bos en duin -b- 14 u. parking, Koningsplein, De Panne -I- R. Billiau -e- 17 u.

* **Wulp.** Vogeltrektelling: De Braekeleer -b- 7 u. kerk, Oud-Turnhout (centrum), 7.15 u. grensweg Oud-Turnhout-Arendonk (oostkant Liere-man) -I- L. Cuylaerts -e- 11 u. -m- vogelgids, verrekijker.

16

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -I- H. Vaesen -e- 16.30.

17

Ninove. Evaluatie planteninventarisatie -b- 19.30 u. Edingsesteenweg 261, Denderwindeke -I- G. De Munter -e- 22 u.

18

* **Moervaart-Zuidlede.** Diavoordracht over vlinders -b- 20 u. Triphon, Eksaardsedam 15, Moerbeke-Waas -I- F. Vandenbossche.

19

* **Demervallei.** De Hoge Venen: vallei van de Statte en de Hoegne -b- 8 u. kerk, Engsbergen -I- F. Mangelschots -e- 17 u.

Lier. Provinciale natuurkuis, inschrijven 500 F per ploeg : rek. 000-0606834-02 -b- 19.30 u. Sint-Gummaruscollege, Kanunnik Davidlaan 4, Lier -I- M. Vermeylen -e- 23.30 u.

* **Noord-Limburg.** Diavoordracht: Tatragebergte in Slowakije -b- 20 u. Palethe, Jeugdlaan 2, Overpelt -I- A. Mertens -e- 23 u.

* **Wulp.** Diavoordracht: hekserij en volksgeloof -b- 20 u. Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -I- M. Stienars -e- 22.45 u.

* **Zwalmvallei.** Educatief bezoek aan een composteringsbedrijf -b- 9.30 u. Markt, Zottegem -I- P. Rouckhout -e- 12 u.

20

* **Antwerpen-Centrum.** Observatie van watervogels en allerlei doortrekkers: Kreekrak, Bath en Rattekaai (NL) -b- 9 u. grens, Putte -I- R. Huysmans -e- 17 u. -m- picknick

* **Antwerpen-Zuid.** Vogelobservatie en determinatie in Voorne's Duin en Maasvlakte -b- 7.30 u. station, Oude God, Mortsel -I- L. Van Schoor en Dri Vansteenvoort -e- 19 u. -m- picknick, guldens, verrekijker, telescoop, laarzen, vogelgids.

* **Brechtse Heide.** Determinatie van paddestoelen in de Wouwse plantage: daguitstap met eigen wagens -b- 9.30 u. parking Aldi aan afrit nr. 3 van E19 te Brecht. -I- R. Laps en J. Schavey -e- 16 u. -m- picknick, loop, paddestoelengids, laarzen.

* **Brussel.** Herfsfauna en -flora in het Zonikwoud -b- 9 u. station, Bosvoorde -I- P. Vanbellinghen -e- 12 u. -m- wandelschoenen, verrekijker, gidsen.

* **Geraardsbergen.** Herfst- en landschapswandeling te Ophasselt -b- 14 u. kerk, Ophasselt -I- D. De Cooman -e- 17.30 u.

* **Kievit.** Herfstwandeling De Schrieken -b- 14 u. Vito, Antwerpse Weg, Beerse -I- E. Dockx -e- 17 u.

* **Midden-Kempen.** Vogeltrektelling (zang- en roofvogels) te Russendorp-Mol -b- 6.45 u. schuur Russendorp, Mol -I- J. De Schepper -e- 12.30 u. -m- verrekijker, vogelgids, eventueel zitstoeltje.

* **Midden-Limburg.** Observatie van trekvogels op de Platwijers -b- 9 u. Paalsteen, einde Paalsteenstraat, Hasselt -I- E. Schorpion -e- 12 u.

* **Rupelstreek.** De Daknamse meersen en de krekens van Saleghem: een dag natuurexploratie -b- 8.30 u. parking Delhaize, A12, Reet -I- J. D'Hollander en Van Petegem -e- 16.30 u. -m- laarzen, verrekijker, warme regen vrije kledij.

* **Scheldeland.** Veranderingen in de natuur tijdens de herfst -b- 14 u. Markt, Wetteren -I- K. Bracke -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

* **Westland.** Paddestoelen in de Palingbeek -b- 9 u. Palingbeek, Palingbeekstraat 18, Zillebeke -I- R. Claeys -e- 12 u. -m- paddestoelengids, verrekijker, laarzen.

* **Zwalmvallei.** Vogelobservatie in de Braeckman en Paulinapolder -b- 7.30 u. Markt, Zottegem -I- A. D'Haeseleer en F. Dewaele -m- laarzen, verrekijker, telescoop, vogelgids -e- 12 u.

23

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie -I- H. Vaesen -e- 16.30 u.

26

Brussel. Vogeltrektelling te Brussegem -b- 7 u. kruispunt (richting Merchtem), Brussegem -I- P. Herroelen -e- 11 u. -m- verrekijker, vogelgids, warme kleding.

* **Gent.** Winteravond: natuur op de Seychellen -b- 20 u. dienstencentrum, Braemkasteelstraat, Gentbrugge -I- E. Van Renterghem.

Ninove. Weekend Cap Gris Nez-Blanc Nez -I- W. Mertens (info in verband met inschrijvingen: 054/325171).

Schelde-Leie. Vogeltrektelling -b- 7.01 u. Zijldegemkouter, Kruishoutem -I- A. Wandels -e- 18 u. -m- warme waterdichte kledij, picknick, drank, verrekijker, telescoop.

27

* **Antwerpen-Zuid.** Sporeplanten (sessie 3): paddestoelentocht in het Heverleebos -b- 8.30 u. station Oude God, Mortsel -I- F. De Cock en H. Waeterschoot -e- 12.30 u. -m- loop, spiegelkje, paddestoelengids, wandelschoenen.

* **Antwerpen-Zuid.** Educatieve wandeling met de herfst als thema -b- 13.30 u. molen, Blanden -I- F. De Cock en H. Waeterschoot -e- 16.30 u. De twee educatieve activiteiten hiervoor vermeld vormen in een educatief programma van NME De Wielewaal.

* **Klein-Brabant.** Paddestoelentocht in de Walenhoek te Niel -b- 13.30 u. Staels-Borco, Bornem, 14 u. Walenhoek, Niel -I- J. Moens -e- 17 u.

* **Ninove.** Ronde van Ninove: natuur-historische landschapswandeling te Meerbeke -b- 14.30 u. Gemeenteplein, Meerbeke -I- T. Van Brempst -e- 17 u.

* **Noorderkempen.** Najaarstrek op Schouwen-Duiveland, inschrijven vssr 20/10 bij F. Broos (info: 03/6674352) -b- 8 u. kerk (O.-L.-Vrouw), Essen -I- F. Broos -e- 18 u. -m- picknick, laarzen, telescoop.

* **Noord-Limburg.** Herfst in de Ardennen: daguitstap -b- 7.40 kruispunt N73 en N715, Hechtel -I- A. Mertens -e- 18 u.

* **Voorkempen.** Herfstuitstap naar de omgeving van Barvaux (busexcursie), inschrijvingen voor 17/10 (info: 03/3831940) -b- 7.30 u. Toverfluit, Kapellei, Zoersel -I- M. Wens -e- 19.30 u. -m- picknick, laarzen, verrekijker.

* **Westland.** Natuurontdekkingstocht in het Zwin, de Zwinbosjes en de Vlindertuin -b- 10 u. station, Ieper -I- R. Claeys -e- 18 u. -m- laarzen, warme kledij, telescoop, verrekijker, picknick.

30

* **Noord-Limburg.** Natuurexploratie in de Wateringen -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-Kolonie

CURSUSAANBOD

Voor de eerste keer wordt in deze activiteitenkalender een duidelijke opsplitsing gemaakt tussen enerzijds de educatieve wandelingen en de activiteiten van de natuurvereniging (vergaderingen, fietstochten, barbecue...) en anderzijds het echte cursusaanbod.

Heel wat cursussen werden in deze overgangssituatie nog niet opgenomen in dit cursusaanbod.

U zal die cursussen dus enkel aantreffen in de tijdschriften van onze plaatselijke afdelingen. Vergeet dus niet deze te raadplegen!

Het cursusaanbod wordt georganiseerd en staat steeds onder begeleiding van cursusleiders van NME De Wielewaal.

ALGEMEEN.

13 - 15 september

NME De Wielewaal.

Natuurstudie- en natuurbeleving-weekend in de Vlaamse Ardennen.

13 september

18.30 u.: samenkomst aan de jeugherberg het Schipken.

20.00-22.30 u.: migratie, rui en ringwerk van vogels.

14 september

07.00-11.00 u.: ringen van vogels in het veld aan de rand van het Raspallebos.

14.00-18.00 u.: bezoek aan de Everbeekse bossen (zie middenkatern meinumnummer Wielewaal).

15 september

07.00-11.00 u.: ringen van vogels in het veld aan de rand van het Raspallebos.

14.00-18.00 u.: bezoek aan het Wielewaalreservaat De Rietbeemd.

Begeleiding: J. Bracqueni.

Inschrijven kan door storting van 1.700 F (of 1.970 F indien er eveneens een warme maaltijd op vrijdagavond gewenst is) op rek. 068-2218241-72 van NME-De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Voor meer inlichtingen kan je steeds terecht bij Joris Bracqueni: 014/412252.

AQUAREL.

5 oktober

NME-De Wielewaal.

Een dag natuurstudie en -beleving met als thema paddestoelen, hieraan gekoppeld het aquarelschilderen van paddestoelen (dagactiviteit).

Na onze succesvolle belevenissen met het aquarelschilderen van paddestoelen in de herfst van vorig jaar, doen we het paddestoelenfeestje nog eens helemaal over. Ook visualisatietechnieken en ademhalingstechnieken met het oog op een intense natuurbeleving komen aan bod (zie voor wat de inhoud betreft van deze dag het septembernummer Wielewaal, jaargang 1995).

8.45 u. Educatieve paddestoelenwandeling: samenkomst aan de kerk van Moerbeke (Geraardsbergen), in de buurt van de Edingseweg.

13 u. Aquarelschilderen: Natuur- en milieu-educatief centrum Grimminge, Hoogvorst 2, 9506 Grimminge.

Begeleiding: B. Melens, J. Bracqueni.

Vergeet je picknick en drank niet mee te brengen.

Inschrijven kan door storting van 450 F op rek. 068-2218241-72 van NME-De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Voor meer inlichtingen kan je steeds terecht bij J. Bracqueni.

PADDESTOELEN.

23 augustus-25 oktober

Antwerpen-Zuid.

Inleidende veldcursus paddestoelen: 10 lessen (inschrijvingen afgesloten).

Begeleiding: H. De Meulder.

12 september-13 oktober

Turnhout.

Cursus: paddestoelen (5 lessen).

12 september, 19 september en 26 september: 20.00-22.30 u.: theoretische inleiding met o.a. een dia-reeks ('t Steentje, Grote Markt 44, Turnhout).

5 oktober: 09.00-12.00 u.: praktijkles in het Prinsenspark te Retie (parking provinciaal domein).

13 oktober: 09.00-12.00 u.: praktijkles in de staatsbossen van Ravels

(hoofdparking Ravelse staatsbossen, baan Ravels-Eel naar Arendonk).

Begeleiding: K. Verheyen, F. Lippeveld, J. Melis.

Inschrijven kan na aanmelding (014/412116) op rek. 001-1785968-80 Wielewaal, afdeling Turnhout, Ravels.

19 september-17 oktober

Antwerpen-Zuid.

Cursus paddestoelen voor gevorderden (5 lessen).

De praktijklessen vinden doorgang in het Lippelobos (Lippelo), het domein d'Ursel (Hingene), Oosterenberg (Zoersel), het Vrieselhof (Oelegem) en Monnikendreef (Zoersel).

Begeleiding: H. De Meulder (info omtrent inschrijvingen: 03/8301387).

24 september-20 oktober

Noorderkempen.

Cursus: paddestoelen voor beginners (5 lessen).

24 september: 19.00-22.00 u.: Natuureducatief centrum Kalmthout, Putsesteenweg 129, 2920 Kalmthout (theorie).

29 september: 09.00-12.00 u. (praktijk).

12 oktober: 09.00-12.00 u. (praktijk).

19 oktober: 09.00-12.00 u. (praktijk).

20 oktober: 09.00-12.00 u. (praktijk).

Begeleiding: H. De Meulder.

Info: H. Lieckens (03/6669033).

De praktijklessen zullen doorgang vinden in de Withoefse heide (Kalmthout), de Wildertse duintjes (Essen), het Peerdsbos (Brasschaat-Schoten) en het domein Hemelrijk (Essen).

Inschrijven kan door storting van 600 F op rek. 000-0415380-26 van Wielewaal Noorderkempen, Hofstraat 59, 2910 Essen, met vermelding: 'paddestoelen'.

1 oktober-6 oktober

Zemst.

Cursus paddestoelen (2 lessen).

1 oktober: 20.00-22.45 u.: theorieles (Schuttersclub, Vredelaan 101, 1982 Weerde).

6 oktober: 8.30-12.00 u.: praktijkles in het Bloso-domein te Hofstade (ingang Bloso-domein, Tervuursesteenweg, Hofstade).

Cursus: determinatie van paddestoelen.

Begeleiding: J. Peeters, W. Van De Put.

Het inschrijvingsgeld bedraagt 100 F, te betalen op 1 oktober.

3 oktober-6 oktober

Midden-Limburg.

Cursus paddestoelen (2 lessen).

3 oktober: 20.00-23.00 u.: theorieles aan de hand van dia's (vogelovangcentrum, Strabroekweg 32, 3550 Heusden-Zolder).

6 oktober: 9.00-12.00 u.: praktijkles in de Borggraaf (Borggraevevijverstraat, Hasselt).

Begeleiding: Andri Vandesande.

Deze cursus wordt u gratis aangeboden.

5 oktober-6 oktober

Brugge.

Cursus: paddestoelen (2 lessen).

5 oktober: 9.00-12.15 u.: dia-reeks en microscopie (stadsnatuurcentrum het Beisbroek, Sint-Andries, Brugge).

6 oktober: 14-17 u.: praktijkles in het Tillegembos (Sint-Michiels, Brugge).

Begeleiding: M. Desmet.

Inschrijven kan door storting van 200 F op rek. 380-0806321-31 van Wielewaal afdeling Brugge, Bessendreef 7, 8210 Loppem.

6 oktober-27 oktober

Schelde-Leie.

Cursus: paddestoelen (3 lessen).

6 oktober: 14.00-17.00 u.: praktijkles in het Bois Joly te Ronse (parking, kerkhof, Hogeluchtstraat, Ronse).

19 oktober: 20.00-22.30 u.: theorie (overzicht van de verschillende groepen paddestoelen) aan de hand van dia's (stedelijk centrum bij de kerk te Heurne).

27 oktober: 14.15-17.15 u.: 13.30 kerk Petegem-Deinze, 14.15 het Leen, Eeklo.

Begeleiding: W. Termonia (Ronse), M. Boone (Heurne) en K. De Waele (Eeklo).

Deze cursus wordt u gratis aangeboden.

11 oktober-13 oktober

Ninove.

Cursus paddestoelen (3 lessen).

11 oktober: 19.30-22.00 u. theoretische les aan de hand van dia's (buurthuis, Hoogstraat, Pollare).

12 oktober: 9.00-12.00 u. theoretische les aan de hand van dia's (buurthuis, Hoogstraat, Pollare).

13 oktober: 14.30-17.00 u. praktijkles in het Neigembos (kapel van Bevingen, Bevingenstraat, Neigem).

Begeleiding: H. De Kegel.

Inschrijven kan door betaling van 250 F, te betalen op 11 oktober.

12 oktober

Oostende.

Cursus: paddestoelen (1 dagactiviteit).

9.30 u. dia-voorstelling over paddestoelen in het Natuur- en milieu-educatief centrum Grimminge, Hoogvorst 2, 9506 Grimminge (Geraardsbergen).

14 u. paddestoelenwandeling in het Hayesbos: samenkost aan de kerk van Everbeek-Boven.

Begeleiding: W. Boonen.

Info: J. Claerhout (059/302209).

13 oktober-20 oktober

Klein-Brabant.

Cursus: paddestoelen (3 lessen).

13 oktober.

10.00-12.00 u.: algemene inleiding aan de hand van dia's (Hof van Coolhem, Coolhemstraat 64, Puurs).

13.30-17.00 u.: microscopisch onderzoek van verzamelde paddestoelen (Hof van Coolhem).

20 oktober.

14.00-17.00 u.: paddestoelen determineren in het veld (Lippelo-bos).

Begeleiding: A. De Kesel.

Inschrijven kan telefonisch bij Paul Ceunen (03/8898819) en door gelijk-tijdige storting van 150 F op rek. 000-0674062-09, uiterlijk op 4/10.

In de afdelingen Denderland, Gent en Zuid-Limburg worden er ook paddestoelencursussen georganiseerd (zie plaatselijk afdelingsblad).

NATUURBEHEER.

7 september-15 september

Regio Lier.

Cursus: Graasbeheer en vegetatietypes in de Netevallei (3 lessen).

7 september: 20.00-22.30 u.: Rolwagenstraat 10, Lier (theorie).

13 september: 20.00-22.30 u.: Rolwagenstraat 10, Lier (theorie).

15 september: 14.00-17.00 u.: herberg 't Badhuis, Emblemsesteenweg 73, Kessel (praktijk).

Begeleiding: D. Joosten, K. Wuyts.

Inschrijven door storting van 100 F op rek. 000-060834-02 van Y. Peeters, Antwerpsestraat 120, Lier.

PLANTEN.

25 september-30 november

Regio Mechelen.

Cursus: Bomen herkennen (6 lessen).

25 september: 20.00-22.30 u.

28 september: 09.00-12.30 u.

23 oktober: 20.00-22.30 u.

26 oktober: 09.00-12.30 u.

27 november: 20.00-22.30 u.

30 november: 09.00-12.30 u.

Theorielessen (lokaal de Dijle, Ontvoeringsplein 2, Mechelen) telkens op woensdagavond en praktijklessen (in de onmiddellijke omgeving van Mechelen) op zaterdag.

Begeleiding: S. Van Steenkiste (info: 016/650227) en L. Verschoren.

VOGELS.

28 augustus tot 8 september

Geraardsbergen.

Cursus: Migratie, rui en ringen van vogels (3 lessen).

28 augustus: theorieles.

1 september: praktijk in het veld, in de onmiddellijke omgeving van het Natuur- en milieu-educatief centrum Grimminge.

8 september: praktijk in het veld, in de onmiddellijke omgeving van het Natuur- en milieu-educatief centrum Grimminge.

Begeleiding: J. Bracqueni.

29 augustus tot 7 september

Geraardsbergen.

Migratie, rui en ringen van vogels (3 lessen).

29 augustus: theorieles.

31 augustus: praktijk in het veld, in de onmiddellijke omgeving van het Natuur- en milieu-educatief centrum Grimminge.

7 september: praktijk in het veld, in de onmiddellijke omgeving van het Natuur- en milieu-educatief centrum Grimminge.

Begeleiding: J. Bracqueni.

TE KOOP

Der Zug Europäischer Singvögel, ein Atlas der Wiederfunde beringter Vögel (G. Zink), deel 1, 2, 3 (ingebonden) en 4. Prijs 1.000 frank + verzendingskosten of af te halen bij R. De Fraine, Molenbergstraat 3, 3272 Testelt. Tel. 013/77 52 69.

GEZOCHT

Vrijwilligers voor trektellingen. Het "Israel Ornithology Center" zoekt ervaren ornithologen voor hun jaarlijks onderzoek naar trekkende roofvogels, ooievaars en pelikanen in Noord-Israël tijdens de herfst van 1996. Minimumdeelname is vier weken. Geïnteresseerden nemen contact op met Dan Allon, Director Israel Ornithological Center, 155 Herzl Street, Tel-Aviv 68101, Israël, tel. 972 3 6826802, fax 972 3 5182644.

OPROEP

Aan alle Argonne-reizigers en -kenners. De vereniging "Conservatoire du patrimoine naturel de Champagne et des Ardennes" vraagt aan Belgische Argonne-reizigers om gegevens omtrent natuurwaarnemingen door te sturen naar Dominique Amon-Moreau, 29bis, rue de la fosse Dionne, 89700 Tonnerre. Tel. 0033/86 55 32 26 - Fax 0033/86 55 31 42

VERENIGINGSBERICHTEN

29 september 1996: dag van het rivierlandschap

Rivieren met hun alluviale vlaktes hebben steeds de gebruiksmogelijkheden voor de mens beperkt. Omwille van de frequente overstromingen of de hoge grondwaterstand bleef het bodemgebruik vaak vrij extensief. Derhalve zijn de natuurwaarden (vloeibeemden, schorren, oude meanders, bloemrijke hooilanden) in deze valleien vaak nog erg groot.

Het hoeft ons dan ook niet te verbazen dat riviervalleien tesamen met grote bos- en heidecomplexen de ruggraat vormen van de natuurlijke structuur in het Structuurplan Vlaanderen. Verschillende Wielewaalafdelingen langs deze grote valleien hebben dan ook in deze gebieden reservatenprojecten opgestart.

Om naar analogie met de Vlaamse Ardennen en de Kempen onder één gezamenlijke noemer naar buiten te kunnen treden werd door 6 Wielewaalafdelingen de werkgroep 'Het rivierlandschap' opgericht. Deze werkgroep heeft zondag 29 september 1996 uitgeroepen tot 'Dag van het Rivierlandschap'. We laten u op diverse manieren kennismaken met de na-

tuur langs de Grote Nete, de Dijle, de Rupel en de Schelde. U kan immers kiezen voor een geleide natuurwandeling, een boeiende fietstocht of zelfs een boottocht met een watervogelspecialist.

Activiteiten

- Boottocht op de Schelde en de Rupel (halvedagtocht) (afdelingen Klein-Brabant en Rupelstreek).

Onder deskundige leiding van Tom Ysebaert, werkzaam bij het Instituut voor Natuurbehoud als coördinator van de watervogeltellingen per boot (IRWB), kan u kennismaken met het rivierlandschap bekeken vanop het water.

Voor deelname stort u vóór 20/9/96 300 F per persoon op rekeningnummer 000-0674062-09 van De Wielewaal te 2870 Puurs met vermelding van "Boottocht 29/9 + aantal personen".

Afvaart om 8.30 uur aan de steiger Embarcadere (Bornem buitenland) en terug omstreeks 12.30 uur. Er zijn slechts 80 plaatsen beschikbaar op de boot.

Info: Luc Peeters, 03/889 15 88 of Paul Ceunen, 03/889 88 19.

- Fietstocht langs de Grote Nete (dagtocht) (afdelingen Netevallei en Regio Lier).

Tijdens deze fietstocht laten we u kennismaken met het lopende reservatenproject in de benedenloop van de Grote Nete. Ruim 25 hectare natuurreservaat werd hier tijdens het laatste decennium veilig gesteld door De Wielewaal vzw. Bovendien heeft de Afdeling Natuur van Aminal in dit valleigebied eveneens ruim 20 hectare natuurreservaat aangekocht.

De Netevallei omvat een sterk afwisselend landschap met hooilanden en grasweiden, bloemrijke ruigtes, rietveldjes, afgesneden meanders, wilgenstruwelen en populierenbossen.

Het reservaat bestaat dan ook uit een afwisseling van bloemrijke hooilanden met Kleine ratelaar, dottergraslanden met broedende Watersnippen, kleine bosjes met Rankende helmbloem, rietveldjes met Blauwborsten. Onderweg bezoeken we het natuurontwikkelingsproject aan Kruiskensberg, waar een verlande Netemeander opnieuw werd uitgebaggerd. Tenslotte bezoeken we het waterrijke gebied Anderstad te Lier met talrijke vijvers en slikplaten een geschikt gebied voor watervogels en steltlopers. Deze tocht loopt deels langs niet-verharde en deels langs geasfalteerde dijken.

09.00 uur: vertrek aan de Pallieterhoeve, IJzerenweg te Booischot (baan Booischot-Hulshout)

12.00 uur: picknicken aan het Schipke te Herenthout

13.30 uur: voor deelname aan het namiddaggedeelte kan u aansluiten aan De Boekt te Berlaar (baan Berlaar-Kessel)

17.00 uur: einde aan De Boekt te Berlaar

Fiets en picknick voor 's middags meebrengen.

Info: Wilfried Wouters 015/24 25 73 of Marc Vermeylen 03/481 94 79

- Natuurwandeling te Heindonk (afdelingen Regio Mechelen en Zemst)

Deze natuurwandeling voor het ganse gezin doorkruist een typisch weidelandschap tussen het Zennegat en de Rupel.

Het landschap wordt gedomineerd

Foto: R. Willockx

door natte weiden, maar tevens herbergt dit gebied interessante rivieroevers en kleine uiterwaarden. Boven-dien vloeien Nete, Dijle en Zenne hier samen en vormen zo de Rupel, alvast een aantrekkingspool voor watervogels en steltlopers.

Vertrek: 13.45 u. station Mechelen (uitgang centraal station)

14.00 u. kerk van Heindonk

Einde: 16.30 uur

Info: Steven Van Steenkiste 016/65 02 27 of Jean Kiebooms 015/41 47 81.

Wilfried Wouters, Averegetenlaan 15
2220 Heist-op-den-Berg

Zevende Provinciale Natuurkwis, Wielewaalafdeling regio Lier

Na het overgrote succes van de 6 vorige edities richt Wielewaal regio Lier op zaterdag 19 oktober 1996 haar zevende Provinciale Natuurkwis in ten voordele van het reservatenfonds. Aankopen van reservaten moeten immers gefinancierd worden.

Deze leerrijke kwis, die in een aangepaste sfeer wordt opgebouwd, staat open voor ploegen tot max. 5 personen en bevat vragen over allerlei mogelijke disciplines van de natuur: vogels, planten, insecten, zoogdieren, amfibieën, reptielen, vissen, milieu, reservaten...

Indien U hieraan wil deelnemen, hadden wij graag Uw inschrijving voor 01/10/96. Dit kan gebeuren door het storten van 500 F/ploeg op rekening-nummer 000-0606834-02. Iedere deelnemer krijgt een aandenken! Onze zevende Provinciale Natuurkwis vangt aan om 19.30 uur stipt in de polyvalente zaal van het Sint-Gummarus-college, Kan. Davidlaan 4 te Lier. Bewegwijzering zal voorzien worden en er is ruime parking.

Meer inlichtingen bij Bestuur WA-regio Lier, p/a Marc Vermeylen, Vogelzangstraat 21, 2560 Nijlen, tel. 03/481 94 79.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 1 juni 1996

- De Wielewaal ondertekent mee de Convenant tussen de Milieubeweging en de AWZ (Administratie Waterwegen en Zeewezen). Door de uitdieping van de Schelde gaan er heel wat natuurgebieden langs de Schelde verloren. De milieubewe-

ging staakt zijn verzet tegen de uitdieping in ruil voor compensaties voor de natuur elders langsheen de Schelde.

- Onze wetenschappelijk medewerker Marc Florus nam het initiatief om samen met andere natuurverenigingen de problematiek van de ruilverkavelingen in de provincie Antwerpen aan te pakken. Ongeveer één derde van de provincie wordt bedreigd door ruilverkavelingskoorts.
- Het Zwaluwproject wordt verder gesubsidieerd tot eind maart 1997. Er was een gezamenlijke actie met de Boerenbond die minstens drie nationale kranten en diverse televisie-zenders haalde. Ook Boer en Tuinder besteedde ruim plaats aan het Zwaluwproject.
- Het sensibiliseringsproject dat onze vereniging uitvoert in opdracht van Aminoal nadert zijn eindfase. Franky Bonne heeft alle teksten drukklaar. Er worden in het totaal 8000 brochures gedrukt waarvan het leeuwendeel zal verspreid worden over de 308 gemeenten van Vlaanderen. Iedereen die Bestuurscontacten ontvangt, krijgt ook een brochure.
- Op 4 mei hadden De Wielewaal en JNM hun jaarlijkse contactvergadering. Vroegere afspraken werden bevestigd. JNM lanceerde de idee een Vlaams tijdschrift voor natuurbeheer op te starten samen met andere verenigingen.
- De Natuurstudiedag wordt in 1997 door afdeling Regio Mechelen georganiseerd. Voor 1998 is afdeling Ninove reeds kandidaat.

Uit het verslag van de Raad van Beheer van 29 juni 1996

- Er worden in 1997 vijf Wielewaalreizen georganiseerd. Zie elders in dit nummer.
- Marc Florus vertegenwoordigt voortaan De Wielewaal in de MiNaraad. We zoeken een vervanger voor het Zwaluwproject.
- Erevoorzitter H. Franckx zetelde vele jaren in de Hoge Raad voor Natuurbehoud op basis van zijn persoonlijke deskundigheid. Na vele jaren dienst in deze Raad neemt hij ontslag.
- Voor 1996 liggen er voor De Wielewaal reeds 52 ha aankopen van natuurgebieden vast.
- De gemeente Brakel behoort voortaan met al zijn deelgemeenten tot afdeling Zwalm. Voorheen was de

gemeente verspreid over drie afdelingen.

Luc Meul

Vooraankondiging Wielewaalreizen 1997

22/02 tot 09/03/97: Baja California
19/04 tot 24/04/1997: Zuid-Spanje
Eerste helft jul 97: Spaanse Pyreneeën
Tweede helft juli 97: Gran Paradiso
13/09 tot 22/09/97: Slowakije

Geïnteresseerden vinden in het Wielewaalnummer van november meer informatie over de verschillende reizen. Inschrijven kan pas na het verschijnen van het novembernummer!

Behaag... natuurlijk!

In het Wielewaaltijdschrift van juli '96 kon u informatie lezen over de haagplantactie die de Wielewaalafdelingen Antwerpen-Zuid, Klein-Brabant, Rupelstreek en Vaartland in samenwerking met de Gemeentebesturen en de Milieueraden van de 14 deelnemende gemeenten organiseren in het najaar.

Zaterdag 21 september 1996 wordt deze actie voorgesteld aan de pers en aan alle geïnteresseerde gemeentebesturen, milieueraden en Wielewaalleden.

Als extraatje zal Rudi Willockx aan de hand van een diareeks het belang van Kleine Landschapselementen aantonen. We besluiten de avond met een hapje en een drankje, u graag aangeboden door de organisatoren. Afspraak: zaterdag 21 september om 20 uur in het Gemeentehuis van Schelle, Fabirolaan.

Info: Smets-Thys: tel. 03/887 18 79.

DE WIELEWAAL WERFT AAN:

COÖRDINATOR ZWALUWPROJECT M/V

Uw profiel:

- U heeft een diploma hoger of universitair onderwijs
- U heeft een goede natuurhistorische kennis
- U heeft zin voor initiatief en kan zelfstandig werken
- U beschikt over vlotte mondelinge en schriftelijke communicatieve vaardigheden
- U woont in Turnhout of ruime omgeving
- U bent lid van De Wielewaal of JNM

Uw functie:

- U zorgt voor het inbrengen en verwerken van de gegevens
- U heeft regelmatig contact met tellers en LOC's
- U schrijft het eindrapport van het project
- U neemt contacten met de pers i.v.m. het project.

Wij bieden een contract van beperkte duur tot einde maart 1997 en begeleiding door de vorige coördinator, M. Florus.

Kandidaten sturen hun sollicitatiebrief met c.v. vóór 15 september naar L. Meul, De Blokken 7 te 2360 Turnhout.

In 1997 plant CLUB EXOTICA, naast de nationale Wielewaalreizen naar BAJA CALIFORNIE en SLOWAKIJE, nog enkele bijkomende natuurreizen:

• SCHOTLAND & SHETLANDS
13 dagen op 7 juni. Richtprijs: 55.000 F

• ZUID-AFRIKA
- 18-daagse ornithologische reis op 5 juli - richtprijs: 95.000 F
- 18-daagse ornithologische & botanische reis op 27 september - richtprijs: 99.500 F

• BULGARIJE

Club Exotica bekwam de exclusiviteit voor de gespecialiseerde diensten van Pandion, de lokale reisorganisator van de voorbije nationale Wielewaalreizen naar deze prachtige natuurbestemming.

Gespecialiseerde programma's voor vogels (ook najaarstrek & winterobservatie), vlinders, fauna en flora (orchideeën), individueel en voor groepen, zijn uitsluitend bij Club Exotica verkrijgbaar.

Gedetailleerde programma's en informatie verkrijgbaar bij:

CLUB EXOTICA (lic. A5239)

Grote Markt 10, bus 1, 9120 Beveren,
Tel. 03/755 47 48 - fax 03/755 47 01

TE KOOP

Zeiss-kijker 8 x 20 B/GA Dialyt Classic, met hardlederen originele Zeiss-draagtas. In perfecte staat: 8.500 F (nieuwprijs: 16.000 F) Tel. (lieft na 18 uur) 015/55 09 43, Tony Gooijer

TE KOOP

Canon AE1, Body + lenzen 50 mm 1.8, 300 mm 5.6 (10 kina), 500 mm spiegel (Soligor), connector 2x, statief, totaalprijs: 12.000 F. Inlichtingen: de Bruyckere, 059/70 97 70

TWEDE VLAAMSE HERPETOLOGISCHE STUDIEDAG

ZATERDAG 26 OKTOBER 1996 IN HET UNIVERSITAIR CENTRUM ANTWERPEN (RUCA)

Op 26 november 1994 ging op initiatief van HYL A, de Herpetologische Werkgroep van De Wielewaal vzw, de eerste herpetologische studiedag door. Dank zij de medeorganisatoren Likona, het Regionaal Landschap Herk en Mombeek en het Instituut voor Natuurbehoud, kreeg deze studiedag veel belangstelling. Voor de tweede herpetologische studiedag is terug beroep gedaan op het eerder vermelde 'Dream Team'. Het afwisselend programma geeft ruime informatie, zowel over soorten als over mogelijkheden voor daadwerkelijke bescherming. Door de deelnemende verenigingen zijn infostands voorzien.

PROGRAMMA

- 10.00u. Onthaal en koffie
- 10.30u. *Overzetacties in Vlaanderen: een overzicht*, door Bart Hellemans
- 10.50u. *Tunnels voor amfibieën: een nuttig en haalbaar alternatief?* door Katja Claus
- 11.30u. *Amfibieën: nieuwe bedreigingen en remedies*, door Raoul Van Damme
- 12.00u. *Vuursalamanders in het Meerdaalwoud*, door Guido Catthoor
- 12.30u. Middagmaal

- 14.00u. *Mogelijkheden voor bescherming van amfibieën binnen het Gemeentelijk Natuurontwikkelingsplan (GNOP)*, door Ignace Schops
- 14.30u. *Bescherming van amfibieën in het kader van ruilverkavelingsprojecten*, door Eddy Dupae
- 15.00u. Koffiepauze
- 15.30u. *Voortplanting bij de Levendbarende hagedis*, door Dirk Bauwens
- 16.00u. Film
- 16.30u. *Even kennis maken met de Amfibieën en Reptielen*

Wergroep (ARW) van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM)

16.45u. *Plannen voor de toekomst*, door Rudy Willockx

17.00u. Slot

BELANGRIJK

Inschrijving (gratis), met duidelijke vermelding van naam en adres, zenden naar Regionaal Landschap Herk en Mombeek, Vorststraat 2, 3500 Hasselt.

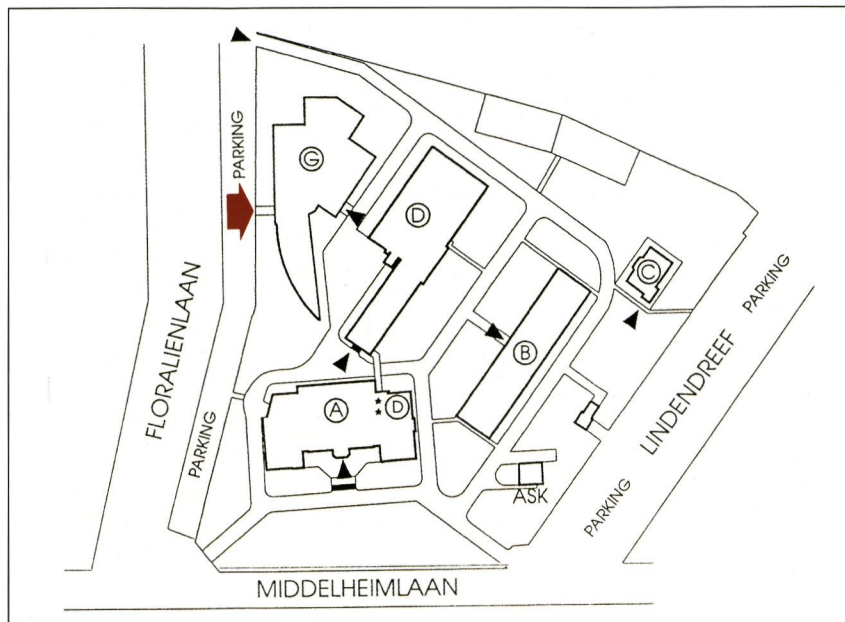
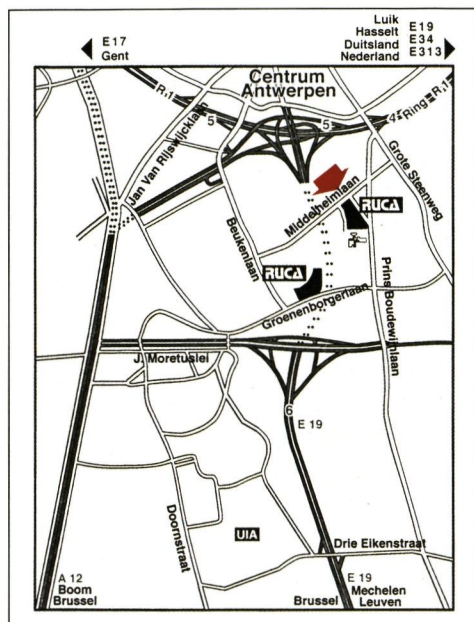
Inschrijven voor een warme maaltijd (400F) uitsluitend door voorafgaande storting (uiterlijk op 20 oktober 1996)

Boven: Levendbarende hagedis
Links: Amfibieëntunnel

Foto's: R. Willockx

op rekening nummer 451-8529221-46 van het Regionaal Landschap Herk en Mombeek, Vorststraat 2 te 3500 Hasselt, met duidelijke vermelding: maaltijd tweede Vlaamse Herpetologische Studiedag.

Hoe het RUCA bereiken?

Middelheimcampus: Middelheimlaan 1, 2020 Antwerpen

- Openbaar vervoer:
 - van Centraal Station Antwerpen: bus 27 of bus 32;
 - van Station Berchem: bus 18 of bus 32;

- van Groenplaats: bus 18;
- vanuit periferie Hoboken/Merksem: bus 33

• Met de wagen:

- vanuit Gent: E17, richting Hasselt volgen, afrit Wilrijk-Berchem, rechts afslaan (Beukenlaan), aan de 3de verkeerslichten links afslaan (Middelheimlaan);
- vanuit Hasselt-Nederland: Ring volgen richting Gent, afrit Berchem, duidelijk links, over autostrade aan de 1ste verkeerslichten rechts afslaan (Elisabethlaan), vervolgens aan de 1ste ver-

keerslichten rechts afslaan (Koninklijke laan tot Middelheimlaan);

- vanuit Brussel: E19, afrit 6 (Hoboken, Wilrijk, Mortselt) volgen en links houden, richting R11 Hoboken-Wilrijk centrum, aan de 3de verkeerslichten naar rechts, opnieuw rechts afslaan (Groenenborgerlaan), aan de 1ste verkeerslichten links (Beukenlaan), vervolgens 1ste rechts (Middelheimlaan).

! TIERRA !

VZW

**TIERRA V.Z.W.
NATUURREIZEN
1996**

KOPENHAGEN

20 tot 25 september: hertenbranst en cultuur. Prijs: 13.550 F (Misjel Decler)

FALSTERBO

5 tot 12 oktober: vogeltrek: observaties. Prijs: 19.250 F (René Matthijs)

LAC DU DER

1 tot 3 november: vogeltrek: wandelingen en observaties. Prijs: 5.250 F (Frans Broos)

COSTA RICA

23 november tot 15 december: rondreis met trekking. Richtprijs: 90.000 F (Ilg-nace Ledegen)

INDONESIE

21 december tot 5 januari '97: rondreis met wandelingen. Prijs: 81.000 F (J.P. De Busschere)

Voor 1996 sloten we een samenwerkingsovereenkomst met De Wielewaal vzw af. Met de opbrengst ondersteunen we het reservaat bos t'Ename.

Programma verkrijgbaar bij:
Tierra v.z.w., Heidebergstraat 227, 3010 Leuven, Tel. 016/25 56 16
I.s.m. Clemens' Reiswinkel, Hasselt, Lic. A 1699

Goed om te weten

Jongeren in de bres voor de natuur! Stichting Leefmilieu bekroont 73 projecten

Voor de 25e maal kon de Stichting Leefmilieu vzw, werkend onder auspiciën en met de steun van de Kredietbank, een groot aantal jongerenprojecten bekronen en betoelagen in het kader van haar jaarlijkse 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg': voor 1996 niet minder dan 73 projecten, op een totaal van 78 inzendingen, waarbij een totaal bedrag van 1,2 F wordt verdeeld. Bij de bekroonde projecten hoorden ook een aantal initiatieven in Wielewaalreservaten, namelijk 'De Hoge Mierse Heide' (Oud-Turnhout), door CM Dagcentrum de Muijlenberg, Turnhout, 'Winkelsbroek' (Turnhout), door Werkgroep Natuur van het Sint-Victorinstituut, Turnhout, 'De Liereman' (Oud-Turnhout), door JNM-afdeling Taxandria i.s.m. plaatselijke jeugdverenigingen, en St. Jozef-college, Turnhout, 'De Scheldeschorren aan de Notelaar' (Hingene-Bornem), door JNM-Afdeling Gent, 'De Turfmeersen' (Moerbeke-Waas), door VVKSM Sint-Antonius Moerbeke, 'Panneweel' en 'Saleghemkreek' (Meerdonk), door JNM-Afdeling Waasland en 'Bos t'Ename' (Ename), door JNM-afdeling Leievallei en JNM-afdeling Vlaamse Ardennen.

Met deze actie geeft de Stichting Leefmilieu niet alleen een ferme spoorslag aan het natuurbeheer en de landschapszorg in Vlaanderen, maar maakt ze het ook mogelijk dat opnieuw honderden jongeren, belangeloos, hun beste krachten kunnen inzetten om de natuur - letterlijk - een handje toe te steken, en zo op te groeien tot toekomstige, bewuste en kundige natuurbewakers, -beheerders en -bouwers. In de hoop dat ook andere jongeren én... volwassenen hun voorbeeld zullen volgen.

Waardevolle natuurterreinen en landschappen of landschapselementen behouden of herstellen is erg arbeidsintensief: er dient gemaaid, gehooïd, geplagd, geknot, gekapt; maaisel moet worden afgevoerd; poelen, vijvers en dijken worden aangelegd of hersteld; hagen, houtwallen, oude spoorwegbeddingen, bomenrijen worden verzorgd of heraangeplant; nest-

gelegenheden worden gecreëerd of onderhouden... Allemaal ingrepen om rijkdom en diversiteit van onze landschappen te behouden, te herstellen of te verhogen voor nu en later, tot ons genoegen en dat van de fauna en flora zelf.

Wij kunnen deze jongeren niet dankbaar genoeg zijn om hun vrije tijd enthousiast, zinvol en nuttig te gebruiken ten dienste van onze, nog steeds zo bedreigde, natuur. Langs deze weg zegt de Stichting Leefmilieu hartelijk proficiat met hun bekroning.

Ook oprecht dank aan de juryleden van de Jeugdactie: de dames A. Anselin en M. De Ridder, en de Heren M. Dujardin, J. Hublé, M. Van Miegroet en G. Van Steenberghe.

Vlaanderen wordt er dankzij deze actie weer een stuk groener en rijker door!

Voor meer inlichtingen over de 'Jeugdactie Natuurbeheer en Landschapszorg' en over de bekroonde projecten voor 1996 kan men steeds terecht bij de Stichting Leefmilieu vzw/Kredietbank, Kipdorp 11, 2000 Antwerpen, tel. 03/231 64 48, fax 03/232 63 98.

RLVA organiseert Boomplantactie 1996

Na twee succesvolle edities, zet het Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen op 23 november 1996 zijn derde boomplantactie op het getouw. Ook deze streek wordt geleidelijk armer aan flora en fauna, verliest langzamerhand zijn landschapshistorische rijkdom: erven, watermolens, boomgaarden, hagen, knotbomenrijen verliezen hun frisheid. Het RLVA wil de bewoners van de Vlaamse Ardennen stimuleren om fier te zijn op hun streek en mee te helpen de troeven van natuur en landschap te beschermen en uit te bouwen.

Natuur hoort overal thuis, niet alleen in reservaten, maar ook in de eigen tuin. Een gevarieerde inlandse haag met Meidoorn, Haagbeuk, Sleedoorn,... oogt zoveel mooier en kleurrijker dan een ééntonige rij blauwe uitheemse coniferen.

Een hoogstammige boomgaard is niet alleen prachtig, het is tevens een ge-

zonde en nuttige investering. Als je weet dat één volgroeide hoogstammige appelboom jaarlijks zo'n 200 à 300 kg appels voortbrengt, dan ben je toch overtuigd?

Wij hopen dat ook de gemeentebesturen mee zullen planten: vb. een plantdag in samenwerking met de scholen en de lokale milieuvereniging. Wellicht kan het gemeentelijk patrimonium hier of daar nog wat groen gebruiken. En waarom zouden bedrijven ook hun steentje niet kunnen bijdragen en hun bedrijfsgebouwen beter integreren in de omgeving?

Het aanbod bestaat voor het grootste deel uit fruitbomen en bosplantsoen met daarnaast nog enkele soorten voor de siertuin.

Wat de fruitbomen betreft is er gekozen voor sterke en ziekteresistente rassen. We willen terug hoogstamboomgaarden zien verschijnen als één van de landschapselementen in de Vlaamse Ardennen. Voor wie niet over een grote tuin beschikt, is halfstam een waardevol alternatief. Een 40-tal fruitsoorten worden aangeboden (ofwel in hoogstam, in halfstam of in beide vormen). Bij de bomen en struiken worden 30 verschillende soorten aangeboden, die eigen zijn aan de streek. Daarnaast worden nog tien boom- en struiksoorten aangeboden, die niet echt streekeigen zijn, maar die de siertuin kunnen opfleuren met een kleur- en geurrijke begroeiing.

De kwaliteit van het plantgoed is gewaarborgd, de prijzen zijn bijzonder voordelig en aantrekkelijk. Een 51.000-tal folders (met bestelbon) worden verspreid in alle huizen van de gemeenten Brakel, Horebeke, Kluisbergen, Kruishoutem, Lierde, Maarkedal, Oudenaarde, Ronse, Wortegem-Petegem en Zottegem of kunnen aangevraagd worden op het secretariaat.

Op aanvraag wordt een leerrijke plantgids bezorgd, waarin haarfijn wordt uitgelegd hoe je een verantwoorde keuze maakt, hoe je te werk gaat bij het planten en onderhouden van de aangekochte soorten en welke de bijzonderste kenmerken zijn van elke fruitsoort, boom of struik. De plantgids kost 50 F maar deze kostprijs wordt integraal terugbetaald bij een bestelling.

Bestellingen gebeuren door de ingevulde bestelbon terug te sturen vóór 20 oktober naar RLVA, De Biesestraat 5 te 9600 Ronse.

En op zaterdag 23 november gaan alle bomen en struiken de grond in zodat de Vlaamse Ardennen alweer een stukje attractiever en natuurrijker zullen ogen.

U doet toch ook mee?

Info: Regionaal Landschap Vlaamse Ardennen, De Biesestraat 5, 9600 Ronse, tel. 055/20 72 65.

Wat doen we met de Boomarter?

Op vrijdag 4 oktober 1996 organiseert de Werkgroep Boomarter Nederland (WBN) van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) een themadag over de Boomarter in Nederland.

In 1994 heeft het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij de Rode lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland gepubliceerd. In deze lijst is de Boomarter opgenomen onder de categorie kwetsbaar, omdat het verspreidingsgebied van deze soort sinds 1960 met 25% is achteruitgegaan. Volgens de Atlas van de Nederlandse zoogdieren besloeg het verspreidingsgebied van de Boomarter eind jaren tachtig minder dan 5% van Nederland. De soort leek uit het oosten en zuiden van het land bijna verdwenen.

De kennis omtrent de verspreiding van de Boomarter heeft echter nog veel hiaten. Ook was er nauwelijks iets bekend over de oorzaken van de achteruitgang en de ecologie van deze marter in Nederland. Deze kennis is nodig om adequate (beheers)maatregelen te kunnen nemen.

Dit was voor een aantal leden van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ) aanleiding om in 1991 een werkgroep op te richten die zich met deze vragen ging bezig houden: de Werkgroep Boomarter Nederland (WBN-VZZ).

Met de steun van het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek zochten WBN-leden en andere vrijwilligers de Nederlandse bossen af op sporen van Boomarters. Daarnaast doen WBN-leden onderzoek naar het terreingebruik van deze marters, o.a. door hen te volgen met behulp van radiotelemetrie.

Nu, vijf jaar later, is het tijd om een overzicht te geven van de bereikte resultaten. Hoe vergaat het de Boomarter, wat eet hij, welke eisen stelt hij aan

zijn leefgebied, wat moeten en kunnen we doen om hem voor de Nederlandse fauna te behouden? Deze en nog meer vragen komen aan bod tijdens de themadag op 4 oktober aanstaande.

Naast sprekers van de Werkgroep Boomarter Nederland zullen deskundigen uit het buitenland over hun ervaringen verhalen en zullen beleidsmakers hun mening geven over de bescherming van de Boomarter in Nederland. Het symposium eindigt met aanbevelingen voor toekomstig onderzoek en beleid.

Wie deze themadag wil bijwonen kan zich tot 20 september aanmelden bij het Secretariaat van de VZZ, Emma-laan 41, 3581 HP Utrecht, tel. 0031/30 254 46 42, fax 0331/30 251 84 67.

Cursus ecologisch verbouwen?

Het ASLK-gezelschap Netwerk zet het mens- en milieuvriendelijke (ver-)bouwen in het zonnetje.

Ecologisch bouwen en wonen sluit perfect aan bij de doelstellingen en principes van Netwerk en haar bankagentschap. Eerlijke voeding, 'propere' kleding, ecologisch verantwoord energieverbruik, mens- en milieuvriendelijk bouwen,... Het zijn logische stappen op de weg naar een ethische, sociaal-ecologische samenleving.

Daarom wil het agentschap in de eerste plaats informatie bieden over dit onderwerp; daarnaast kan het een extra inspanning leveren voor de financiering van ecologische woningen.

Waarom Ecologisch (ver)bouwen?

De belangrijkste reden om milieuvriendelijk te bouwen en wonen is de bescherming van de aarde als levend ecosysteem. In de westerse samenleving worden per persoon dermate veel energie en grondstoffen gebruikt dat de ecosystemen de afvalstoffen niet meer aankunnen en de produktie van schadelijke stoffen de ecosystemen vernietigt. Gevolgen: opwarming van het klimaat, klimaatwijzigingen, gezondheidsrisico's, bedreigde diersoorten, enz.

Waarop letten?

Het mens- en milieuvriendelijk bouwen en wonen steunt op een aantal basisregels: gebruik van degelijke materialen met lage energie-inhoud (er is weinig energie nodig om ze te produceren) en zonder gezondheidsrisico's, een energiezuinig plan, goede isolatie, door-dachte ventilatie en weloverwogen ge-

bruik van gratis warmte (bijvoorbeeld de zon).

Een cursus

Interesse? Dan is een cursus 'ecologisch (ver)bouwen' een logische stap. Deze cursus wordt georganiseerd in samenwerking met Dialoog vzw en de ASLK. Gedurende vijf avonden komen de cursisten alles te weten over gezond wonen, materiaalkeuze, isolatie en ventilatie, zonne-energie, enz. De zesde avond zijn de financieringsmogelijkheden aan de orde.

Waar en wanneer?

Op het Netwerksecretariaat in Brussel; van 7 november '96 tot en met 12 december '96; telkens op donderdagavond van 19.30 u. tot 22.30 u.

Meer inlichtingen: ASLK-agentschap Netwerk, Vooruitgangstraat 333/9, 1030 Brussel, tel. 02/203 16 36, fax 02/201 06 02.

Vogeljaar - Vogelfotoparade 1996: deelneming nu open voor iedereen

De jaarlijks door de Stichting Het Vogeljaar gehouden traditionele vogelfotowedstrijd is ook voor 1996 weer uitgeschreven. De wedstrijd geeft jaarlijks een indruk van de resultaten van het werk van de beste Nederlandse en Belgische vogelfotografen.

In 1996 kunnen nu echter ook fotografen met de wedstrijd meedoen die geen abonnee van Het Vogeljaar zijn. Deze ontvangen, indien zij dat wensen, het nummer van Het Vogeljaar waarin de foto's van de winnaars en het juryrapport worden gepubliceerd. Voor deze wedstrijd kunnen uitsluitend zwartwitfoto's worden ingezonden. Bovendien kunnen deze keer ook zwartwitafdrukken van dia's en/of kleurenfoto's worden ingestuurd, op voorwaarde dat dit duidelijk wordt vermeld.

Er kunnen maximaal vijf zwartwitfoto's per inzender worden ingestuurd, elke voorzien van naam en adres van de fotograaf, naam van de afgebeelde vogelsoort(en) en gegevens over de opname (plaats en datum waar en wanneer de opname werd gemaakt). Het formaat van de foto's moet minimaal 13 x 18 cm zijn en beslist niet groter dan 18 x 24 cm. De foto's moeten op glanzend papier worden afgedrukt en mogen niet reeds eerder zijn gepubliceerd of elders zijn aangeboden.

De afgebeelde vogelsoorten moeten in

Nederland en/of België kunnen voorkomen. Nestfoto's worden niet geaccepteerd.

Er zullen vijf prijzen worden toegekend, te weten:

1e prijs: 750 gulden, 2e prijs: 450 gulden en derde prijs: 300 gulden. Voorts zullen twee aanmoedigingsprijzen door Kodak Nederland BV beschikbaar worden gesteld, bestaande uit een Elite-filmprijs en een Goldfilm-prijs ter waarde van respectievelijk 150 gulden en 100 gulden aan films. Bovendien stelt Kodak Nederland BV een speciale Ektar-filmprijs van 250 gulden aan films beschikbaar voor de beste kleurenfoto die is gemaakt met een Kodak Ektar-film. Speciaal voor deze prijs kunnen echter maximaal vijf kleurenfoto's worden ingestuurd per deelnemer. Uitsluitend opnamen die zijn gemaakt met een Kodak Ektar-film komen hiervoor in aanmerking!

Bij de beoordeling van de inzendingen zal de redactie worden bijgestaan door enkele bekende vogelfotografen. De ingezonden foto's worden opgenomen in het archief van Het Vogeljaar. De uitreiking van de prijzen geschiedt op feestelijke wijze in het begin van 1997 in Schoonrewoerd.

De bekroonde foto's zullen worden gepubliceerd in een van de eerstvolgende nummers van Het Vogeljaar, die zullen verschijnen na de prijsuitreiking. Bovendien kunnen daarbij eventueel nog enkele foto's worden afgedrukt die grote waardering kregen van de jury.

Elke inzender ontvangt bericht van ontvangst van zijn/haar inzending.

Inzendingen moeten vóór 1 december 1996 in het bezit zijn van: Wim Smeets, Bachlaan 111, 3752 HG Bunschoten, tel. 0031/30 298 31 47, alwaar ook nadere informatie over de wedstrijd verkrijgbaar is.

'Versnippering Ontsnippen'

De Groep voor Toegepaste Ekologie (UIA) organiseert op 14 november 1996 een studiedag rond het thema Versnippering. Naast conceptuele aspecten en oorzaken van geografische en ecologische versnippering wordt dieper ingegaan op de specifieke ecologische problemen en mogelijke oplossingsrichtingen hiervoor. Ook de beleidsmatige inkadering (MINA-plan 2, Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen) van versnippering wordt behandeld.

Inlichtingen: Groep voor Toegepaste Ekologie, Mevr. Chris Van Elsacker, tel. 03/820 22 80, fax 03/3-820 22 71; e-mail: gteco@uia.ua.ac.be

Elcker-Ik Provincie Antwerpen, vormingsaanbod september-november 1996. Milieu.

Kritisch consumeren

Info-avond: aangekleed, uitgekleeed. Over de sociale en ecologische achtergrond van hemd en broek. Dinsdag 24 september.

Eco-labels. Wat ze je al of niet wijsmaken. 3 maandagavonden vanaf 30 september.

(Thuis)composteren. Zorg zelf voor een lichtere vuilniszak. Donderdagavond 3 oktober

Duurzaam toerisme. Op reis zonder scrupules. 2 dinsdagavonden vanaf 5 november.

Zorgen voor ons water: vandaag en later! Info-avond over de kwaliteit van ons drinkwater. Dinsdagavond 12 november.

Energie en techniek

Ecologisch gezond bouwen en wonen. 3 donderdagavonden vanaf 19 september.

Haal de zon in huis. Zonne-energie voor beginners. 5 woensdagavonden vanaf 25 september

Fietsmekaniek. Donderdagavonden vanaf 26 september.

Milieu en beleid

Onder de loop: Mina 2. Tussen openbaar onderzoek en definitieve versie. 4 dinsdagavonden vanaf 1 oktober.

Buurt- en stadsverloedering. Bezoek ter plekke en mogelijkheden tot verandering. Stadsrondleiding op woensdag 2 oktober.

FOST+, het groene punt en andere verpakkingstoestanden. Maandagavond 21 oktober.

Denken over milieu

Alternatieve voedselnetwerken & kleinschalige levensgemeenschappen. Woensdagavond 16 oktober.

Langerdurende reeksen

De milieu-route. Een basisopleiding milieukunde. 25 donderdagavonden.

Ontwikkeling en beheer van een kringloopcentrum. Opleidingscyclus. 26 donderdagavonden vanaf 19 september.

• Voor meer informatie: Elcker-Ik, Provincie Antwerpen, Breughelstraat 31, 2018 Antwerpen, tel. 03/218 65 60.

Eikenproject 1996

Dit project gaat reeds voor de vierde keer door, met elk jaar bijna een verdubbeling van het aantal deelnemers. Het wordt georganiseerd door de

Vlaamse Bosbouwvereniging vzw en Pro Silva Vlaanderen (vereniging voor natuurgetrouwe bosbouw) met de steun van de Bosboomtelers van Vlaanderen en in samenwerking met Afdeling Bos en Groen van de Vlaamse Gemeenschap. Alle administratie en informatieverlening aan de deelnemers zal gebeuren op het Educatief Bosbouwcentrum Groenendaal (adres en telefoon onderaan deze pagina).

Met het project willen de organisatoren de kennis en het gebruik van inheemse boomsoorten bevorderen. Met de keuze voor inheemse boomsoorten kan ook in de Vlaamse bossen en houtkanten de natuurwaarde verhoogd worden.

Daarom worden 100 boompjes van inheems, kwalitatief bosplantsoen aangeboden tegen een kleine prijs aan elke particulier of vereniging die zich inschrijft. Met het gekochte bosplantsoen kan een stukje bos geplant worden, een houtkant aangelegd worden of een herbebossing of onderbeplanting uitgevoerd worden. Er kunnen dus 100 boompjes d.w.z. 4 pakketjes van 25 bomen uitgekozen worden uit vijf verschillende boomsoorten nl. Zomereik, Boskers, Gewone es, Winterlinde en Zwarte els. Alle deelnemers krijgen bovendien een jaar lang de tijdschriften van de Vlaamse Bosbouwvereniging en Pro Silva in de bus. Ter kennisgeving krijgt elke deelnemer ook een exemplaar aangeboden van de Europese "Vogelkers", onze boom van het jaar.

De deelnemers kunnen hun bestelling komen ophalen tijdens de eerste zaterdag van december op 10 verschillende plaatsen verspreid over het Vlaamse land (exacte info van tijdstip en plaats volgt na inschrijving).

De prijs voor het project bedraagt 1550 F. Indien bijkomend boomspiraal besteld worden voor de 100 boompjes (bescherming van de nieuwe aanplanting tegen konijnenvraat) bedraagt de prijs 3.500 F. Het is noodzakelijk vooraf in te schrijven vóór 1 november '96 op onderstaand adres (wie zonder inschrijving komt, krijgt geen bomen!) Meer informatie over het Eikenproject of advies omtrent aanplanting en beheer van bossen kan bekomen worden op:

Educatief Bosbouwcentrum Groenendaal, Duboislaan 2, 1560 Hoeilaart, tel. 02/657 93 64, fax 02/657 57 54.

BOEKBESPREKINGEN

Nieuwste monografie Stichting Leefmilieu *Pesticiden - Gebruik en milieurisico's*

Pesticiden zijn vandaag niet meer weg te denken. Ze worden wereldwijd op grote schaal ingezet in de tuin- en landbouw, in de strijd tegen ziekte-overbrengers en -verwekkers, in het groenbeheer en in de bestrijding van hinderlijke organismen in het algemeen.

Meer en meer groeien er nochtans ernstige bedenkingen bij het gebruik van pesticiden. Het blijven per slot van rekening levensgevaarlijke vergiften die soms een ware ravage bij mens en milieu kunnen aanrichten. De discussies over het gevoerde bestrijdingsmiddelenbeleid, over de zin en onzin van pesticiden, over de bescherming van mens en leefmilieu, zijn dan ook talrijk.

Het is van essentieel belang dat het maatschappelijke pesticiden-debat zo correct en zo ruim mogelijk wordt gevoerd. Hiervoor is echter gefundeerde, ook voor niet-specialisten begrijpbare basisinformatie nodig. Het gaat immers bij lange na niet om een eenvoudige materie. De monografieënreeks van de Stichting Leefmilieu wil precies in dergelijke informatiebehoefte voldoen.

De Stichting Leefmilieu/Kredietbank is dan ook zeer verheugd haar nieuwste monografie voor te kunnen stellen, "Pesticiden - Gebruik en milieurisico's", met als auteurs: Prof. Dr. ir. Willy Dejonckheere en Prof. Dr. ir. Walter Steurbaut, beiden verbonden aan het Laboratorium voor Fytofarmacie van de Universiteit Gent. Deze vierendertigste uitgave in de reeks bundelt een schat aan informatie. Enerzijds worden de verschillende soorten insecticiden, fungiciden en herbiciden, hun aanverwante verbindingen en hun toepassingen uitvoerig beschreven. Anderzijds komen de neveneffecten van hun toepassing uitgebreid aan bod: de toxiciteit, de residu's, de resistentie en de invloed op het milieu.

Praktische gegevens:

34ste monografie Stichting Leefmilieu.
Paperback: 22 x 15 cm.

Omvang: 285 blz.

Uitgevers: Stichting Leefmilieu, Antwerpen, en Uitgeverij Pelckmans, Kapellen.

Prijs: 975 F in of via erkende boekhandels, 780 F voor abonnees op het tijdschrift "Leefmilieu", uitgegeven door de Stichting Leefmilieu v.z.w./Kredietbank (jaarabonnement: 400 F).

Bestelnummer: 234.

Stichting Leefmilieu/Kredietbank, Kipdorp 11, 2000 Antwerpen, tel. 03/231 64 48, Fax 03/232 63 98.

"Bij ons staat de bezem buiten"

Uitgave van Natuur- en Landschapseducatie Limburg v.z.w.

Sinds 1990 presenteert Mien Verdingh haar "stukjes volksgeloof" in "De Koerier", tijdschrift van Stichting Limburgs Landschap v.z.w. en Natuur- en Landschapseducatie Limburg v.z.w.

Positieve reacties alom deden het idee ontstaan om deze pareltjes van folklore en volkslegenden te bundelen in een nieuwe aflevering van de reeks Limburg Natuurlijk.

In "Bij ons staat de bezem buiten" nodigt Mien de lezer uit om mee op stap te gaan in de mysterieuze wereld van magie en volksgeloof.

Onze voorouders schreven plant en

dier magische krachten toe, goede of boze. Ieder seizoen had (of heeft) zijn heiligen en specifieke rituelen. Vroeger brachten die heiligen nog eens een aards bezoekje en beloonden onze voorouders voor de bewezen diensten.

Heksen, duivels, kabouters en elfen zijn in de volksvertellingen steeds van de partij, om te feesten of om kattenkwaad uit te halen. Tegen al dat "kwaad" hadden onze voorouders probate middeltjes. Of werken die in "onze tijd" ook nog?

Enkele voorbeelden van Miens wijsheid:

- appels om aan een man te geraken;
- de berk die je enerzijds luizen bezorgt, maar die anderzijds helpt tegen zweetvoeten;
- liefdesdrankjes van stinkzwam;
- gewijde palmtakjes om vruchtbare grond te verkrijgen;
- mollepootjes als geluksbrengers;
- de populier als boevenjager maar ook als haargroeimiddel;
- bezoek dat wordt aangekondigd door een eksterkoppeltje.

Kortom, Mien geeft vele nuttige tips, maar heeft er ook haar bedenkingen bij...

"Bij ons staat de bezem buiten" is verlicht met tekeningen van Erik Schoubs.

Het boekje is te bestellen bij Natuur- en Landschapseducatie Limburg, Sint-Katarinaplein 10, bus 27, 3500 Hasselt.

Dit kan via overschrijving van het gepaste bedrag op rekeningnummer 456-4042001-38 met vermelding "12147", of geef ons een seintje.

Prijs: 215 F (195 F excl. verzendingskosten).

Roggeman W., e.a., Databank Belgisch Ringwerk. Gaviidae to Anatidae.

Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, 1995, 222 blz., 490 F.

Met de Deen Mortensen begint in 1899 de geschiedenis van het ring-

Pesticiden **Gebruik en milieurisico's**

Willy Dejonckheere
Walter Steurbaut

werk. In 1911 volgt Nederland zijn voorbeeld en in 1927 het toenmalige Musée d'Histoire Naturelle in België. De idee van Mortensen was eenvoudig: bevestig een individueel genummerde metalen ring rond de poot van vogels en je kan volgen in welke richting ze zich verplaatsen, welke afstanden ze afleggen, hoe oud ze worden, enz.

Hoe bruikbaar zijn vondst was, wordt aangetoond door het feit dat het ringen van vogels wereldwijd nog steeds massaal toegepast wordt bij het wetenschappelijk onderzoek.

In België worden jaarlijks zo'n 600.000 tot 700.000 vogels geringd door 350 (driehonderdvijftig!) ringers-vrijwilligers, velen van hen zijn Wielewalers. Deze aantallen geven ook een idee van het titanenarbeid, die het verwerken van alle gegevens betekent.

Het voorliggende "Studiedocument nr. 79 van het K.B.I.N." presenteert de kwantitatieve resultaten van het Belgisch ringwerk van 1927 tot 1993. In dit eerste deel van wat een reeks moet worden, worden de Duikers tot en met de Eenden behandeld. Van elke soort worden voor de periode 1960 tot 1993 de aantallen geringde vogels en de terugmeldingen in tabelvorm en grafisch weergegeven en dit opgesplitst in geringd als pullus of als "vliegende" vogel. Van 1927 tot 1959 beschikt men niet over de aantallen geringde vogels, enkel over de aantallen terugmeldingen.

Voor de verwerking van de terugmeldingen worden de gegevens van 1927 tot 1993 herbruikt in de kaarten, bij het bepalen van de trekrichting en -afstanden, tabellen en grafieken van de terugmeldingen per hervangstmaand, overzicht van de terugmeldingsomstandigheden, enz. De auteurs geven bij elke soort ook nog een korte tekst met algemene opmerkingen.

U merkt het dus: een massa gegevens die vragen om nadere analyse. Het maken van die analyse behoort echter niet tot de doelstellingen van dit studiedocument.

Enkel cijfers en grafieken maken dit werk niet makkelijk toegankelijk, want niet vlot leesbaar. Het is echter een belangrijke gegevensbank voor wie geïnteresseerd is in vogels en speciaal in de vogeltrek. De actieve ornitholoog zal graag grasduinen in dit werk om eigen bevindingen te vergelijken met wetenschappelijke gegevens of om

zijn kennis bij te spijkeren. Studiedocument 79 is te koop in de winkel van De Wielewaal.

Luc Meul

Geef onze rivieren weer kleur!

Geen enkel levend wezen op aarde maakt kans om ooit zonder water te kunnen overleven. Het behoud en het herstel van de zoetwatergebieden, de meest bedreigde, maar ook het slechtst gekende ecosysteem ter wereld, is dan ook van levensbelang. WWF's Panda-magazine nr. 69 rolde onlangs van de pers en licht een tipje van de sluier over de Belgische rivieren op.

Waarom de rivieren? Omdat elke rivier een uniek ecosysteem is en het wilkeurige gebruik ervan door de mens tot zorgwekkende degradaties heeft geleid. Elke rivier heeft een specifieke diepte, chemische samenstelling, debiet,... met een eigen fauna en flora. De waterrijke gebieden, alluviale gronden, vloedbossen, vochtige weiden of moerassen, die aan de rivieren grenzen, zijn niet enkel een bron van leven, maar ze spelen ook een centrale rol in de kringloop van het water. Elk op hun beurt regelen ze de waterstand, zuiveren ze het water, zorgen ze voor de waterbevoorrading, houden ze voedzame bestanddelen vast die anders naar zee zouden vloeien...

En sinds oudsher maken de rivieren deel uit van de beschaving van de mens: als transportweg, voedselbron, watervoorraad, afvoerweg van afvalwater, energieproducent, recreatieoord,... Eén van de doelstellingen van WWF is deze verschillende functies op elkaar af te stemmen, met eerbied voor de ecosystemen. Het is inderdaad zinloos en onrechtvaardig dat, bijvoorbeeld, een vervuilende activiteit stroomopwaarts de winning van drinkbaar water stroomafwaarts belemmert of dat de bouw van dijken in België de oorzaak is van overstromingen in Nederland.

De rivieren beschermen is ook de mens beschermen, want de vervuiling en de overexploitatie van waterbronnen wordt een grote "bron" van conflicten tussen landen en arbeidssectoren.

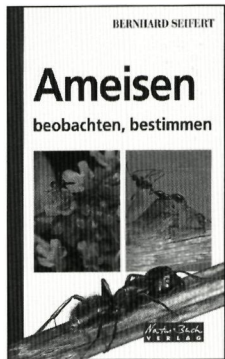
Het Panda-magazine nr. 69 wijst op de soms dramatische gevolgen van de betonning van rivieren, legt de oorzaken van de vervuiling van onze waterlopen uit en stelt mogelijkheden voor het inperken van de schade te wijten aan overstromingen voor. Concreet

wordt tenslotte beschreven wat WWF onderneemt om de ecologische kwaliteit van de Maas en van waterlopen elders in Europa zoals de Rijn, de Loire, de Acheloos en de Volga te herstellen.

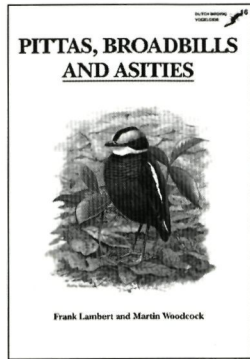
De Panda 69 "Geef onze rivieren weer kleur" is te verkrijgen in het Documentatiecentrum van WWF, Waterloosteenweg 608 te 1050 Brussel, l. 02/347 33 55) voor de prijs van 100 F (verzendkosten inbegrepen). WWF-leden ontvangen de Panda automatisch.

BOEKHANDEL

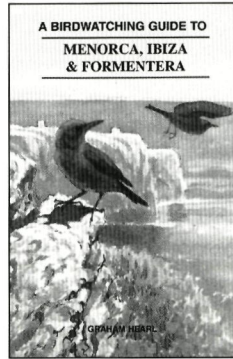
Nieuwe uitgaven

1.295,- F

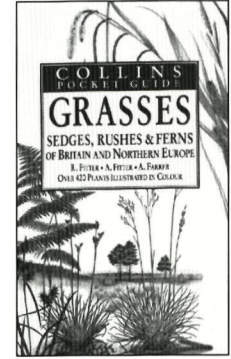
1.495,- F

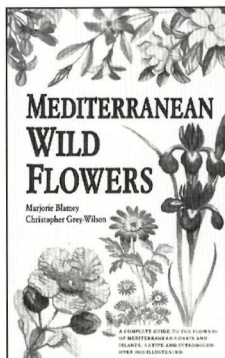
395,- F

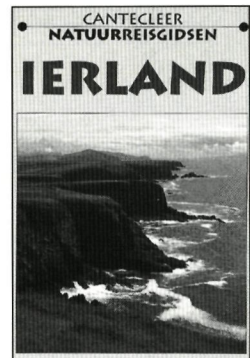
995,- F

695,- F

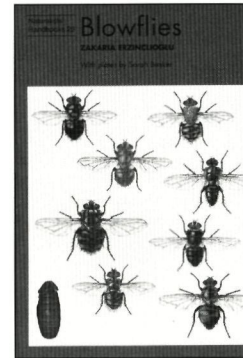
1.350,- F

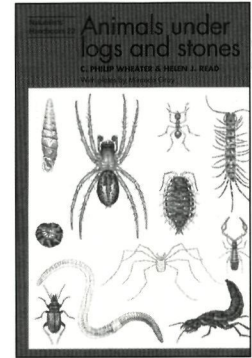
990,- F

595,- F

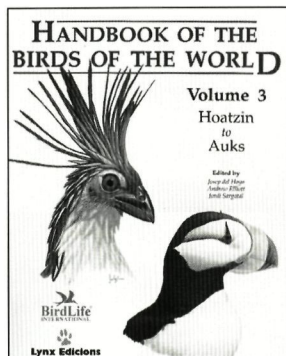
595,- F

595,- F

105,- F

5.395,- F

- Higgins P.J. & Davies S.J.J.F.; 1996; *Handbook of Australian, New Zealand & Antarctic Birds; Volume 3: Snipe to pigeons*; O.U.P.; 1.925 blz., 5.895,-
- Van Veen M.P.; 1996; *De Roofvliegen van Nederland*; KNNV, WM 216; 121 blz., 595,-
- Andrews I.J.; 1995; *The Birds of the Hashemite Kingdom of Jordan*; Andrews; 185 blz., 1.295,-
- Lehane B.; 1996; *Cantecler Natuurreisgidsen Ierland*; Cantecler; 224 blz., 990,-
- Von Hagen E.; 1994; *Hummeln Bestimmen, Ansiedeln, Vermehren, Schützen*; Naturbuch Verlag; 320 blz., 995,-
- Wachmann E., Platen R., Barndt D.; 1995; *Laufkäfer Beobachtung, Lebensweise*; Naturbuch Verlag; 295 blz., 995,-
- De Buck N.; *Bloembezoek en bestuivingsecologie van zweefvliegen (Diptera, Syrphidae) in het bijzonder voor België*; K.B.I.N.; 167 blz., 495,-
- Wheeler C.P. & Read H.J.; 1996; *Animals under logs and stones (Naturalists Handbooks 22)*; Richmond Publ. Co.; 90 blz., 595,-
- Gosney D.; 1996; *Finding Birds in Western Turkey*; Gostours; 35 blz., 295,-
- Gorman G.; 1996; *The Birds of Hungary*; Helm; 192 blz., 1.195,-
- Hazevoet C.J.; 1995; *The Birds of the Cape Verde Islands*; B.O.V.; 192 blz., 1.550,-
- Palmer M.; 1994; *A Birdwatching Guide to the Costa Blanca*; Arlequin Publ.; 54 blz., 395,-
- Hearl G. & King J.; 1995; *A Birdwatching Guide to Mallorca*; Arlequin Publ.; 62 blz., 395,-
- Coghlan S.; 1996; *A Birdwatching Guide to Crete*; Arlequin Publ.; 92 blz., 495,-
- Carlson K.; 1995; *A Birdwatching Guide to the Algarve*; Arlequin Publ.; 52 blz., 395,-
- Hearl G.; 1996; *A Birdwatching Guide to Menorca, Ibiza & Formentera*; Arlequin Publ.; 55 blz., 395,-
- Dijkens A.J.; 1996; *Vogels op het Gouwe Boltje - Een volledig overzicht van de Avifauna van Texel*; Langeveld en De Rooy; 534 blz., 1.295,-
- Skinner G.J. & Allen G.W.; 1996; *Ants*; Richmond Publ. Co.; 83 blz., 595,-
- Erzinçioğlu Z.; 1996; *Blowflies*; Richmond Publ. Co.; 71 blz., 595,-
- Aulén G.; 1996; *Where to watch Birds in Scandinavia*; Hamlyn; 216 blz., 895,-
- Seifert B.; 1996; *Ameisen Beobachten, Bestimmen*; Naturbuch Verlag; 351 blz., 1.295,-
- Zimmerman D.A., Turner D.A., Pearson D.J.; 1996; *Birds of Kenya and Northern Tanzania*; Helm Ident. Guides; 740 blz., 2.450,-
- Harris A., Shirihai H., Christie D.; 1996; *The Macmillan Birder's Guide to European and Middle Eastern Birds*; Macmillan; 248 blz., 1.050,-
- Lambert F. & Woodcock M.; 1996; *Pittas, Broadbills and Asities*; GMB; 271 blz., 1.495,-
- OVB; *De Nederlandse Zoetwatervissen*; OVB; 83 blz., 105,-
- Fitter R.; Fitter A.; Farrer A.; *Grasses, Sedges, Rushes & Ferns of Britain and Northern Europe*; Harper Collings; 256 blz., 695,-
- Del Hoyo J., Elliott A., Sargatal J.; 1996; *Handbook of the Birds of the World - Volume 3 - Hoatzin to Auks*; Lynx Edicions; 821 blz., 5.395,-
- Roggeman W., Huisseune D., Vangeluwe D., Vandenbulck P., Vandousselaere P.; 1995; *Databank Belgisch ringwerk - Gaviidae to Anatidae - Studiedocumenten van het K.B.I.N.* 79; K.B.I.N.; 222 blz., 490,-

Landsalamander, bewoner van het Bos t'Ename

Foto: R. Willockx

CONSERVATORDAG TE ENAME

OP ZATERDAG 28 SEPTEMBER 1996

- 09.00 u. Onthaal met koffie
- 09.30 u. Verwelkoming door de dagvoorzitter
- 09.35 u. Prof. Martin Hermý: Laboratorium voor Bosbouw en Natuurbeheer, K.U. Leuven. Natuurbeheer in het bos
- 10.30 u. Vraagstelling rond het thema Bosbeheer
- 10.45 u. Koffiepauze
- 11.00 u. Dhr. Roel Vanhaeren: AMINAL, afdeling Bos en Groen. Beheer van natuurreservaten en de boswetgeving
- 11.30 u. Vraagstelling rond het thema
- 12.00 u. Dhr. Guido Tack, Conservator Bos t'Ename. De beheersvisie over het Bos t'Ename: een toelichting over het gehele gebied.
- 13.00 u. Middagpauze
- 14.00 u. Excursie in het Bos t'Ename (einde voorzien omstreeks 17.30 u.)

De conservatordag vindt plaats in de parochiezaal aan de kerk van Ename. Op het dorpsplein is een parking.

Inschrijven vóór 15 september 1996. De prijs voor deelname (inclusief broodmaaltijd) bedraagt 100 F, te storten op rekeningnr. 000-0319785-73, met vermelding "Conservatordag + naam deelnemer".